

Obsah

1 ÚVOD.....	2
2 HOMÉROVA ODYSSEIA JAKO KLÍČ K POZNÁNÍ NEJSTARŠÍ ŘECKÉ KULTURY.....	6
2.1 Recepce Odysseiy a Illiady.....	6
2.2 Nástin historického vývoje Řecka do vzniku Odysseiy.....	8
2.3 Příspěvky ke zkoumání podobných témat v homérských eposech.....	12
2.3.1 Moses I. Finley: The World of Odysseus.....	12
2.3.2 Sarah B. Pomeroy: Goddesses, whores, wives, and slaves 13	
2.3.3 Oswyn Murray: Early Greece.....	15
2.3.4 Anne Carson: Putting her in her place.....	16
2.3.5 Claudine Leduc: Marriage in Ancient Greece.....	18
2.3.6 Christoph Ulf: The World of Homer and Hesiod.....	20
3 METODOLOGIE.....	23
4 DESKRIPTIVE VYBRANÝCH ASPEKTŮ ŘECKÉ KULTURY.....	27
4.1 Zrození.....	27
4.2 Manželství.....	28
4.2.1 Sňatek.....	28
4.2.2 Vztahy v domácnosti i mimo ni.....	30
4.2.3 Ženský svět.....	32
4.2.4 Mužský svět.....	33
4.3 Smrt.....	35
4.3.1 Pohřeb.....	35

4.3.2 Nástupnictví a dědictví.....	36
5 INTERPRETACE KULTURNÍCH SYSTÉMŮ.....	38
5.1 Příbuzenství.....	38
5.1.1 Základ příbuzenství.....	40
5.1.2 Význam příbuzenských vztahů.....	45
5.2 Sociální struktura Řeků doby homérské.....	51
5.3 Vztah oikos a genos.....	54
5.4 Rodina.....	59
5.5 Válečnictví a rodina.....	61
6 ZÁVĚR.....	64
7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	67
8 RESUMÉ.....	71
9 PŘÍLOHY.....	72

1 ÚVOD

Zdá se, že Evropa je v krizi, alespoň se to tak traduje. A ve světle soudobých politických, ekonomických a kulturních projevů je tato interpretace velice přitažlivá. Někteří tvrdí, že je to tak z důvodu, že ztratila své kořeny, či spíše se k některým obrátila zády, aby hodnoty jiných byly postaveny na piedestal. Jedním z těchto evropských pilířů, je antické Řecko, či spíše řecká filozofie a politické uspořádání, jež byly vždy středem pozornosti. Pokud opravdu chceme poznat náš původ, musíme jít ještě dál, a pokusit se poznat kořeny společnosti, jež umožnila vznik filozofie a demokracie.

Fustel de Coulanges nabízí poměrně přesvědčivé popisy institucí a rituálů týkající se rodinného života Řeků až archaického období. Z důvodu neschopnosti je vysvětlit jinak, přiklání se k emické interpretaci, že tyto rituály a instituce byly prováděny z náboženských důvodů. Což byla nepochybně pravda, neboť chápeme kulturu jako integrovaný systém, a tak instituce odpovídají náboženství.

A naopak. Jenže, ve sledovaném období de Coulanges objevil názory, jež integrovanost kulturních cílů a požadavků náboženství a zákonů, dle de Coulangovy interpretace vycházející z náboženství, jednoduše popírají. Řekové tak dodržují zákony, aniž by chápali proč byly kdysi vytvořeny, a když jim nevyhovují a snaží se je obejít, ostatní je pouze odkáží na tyto staré předpisy, ne na nějaké současné potřeby, jež bylo možno pochopit. Taková situace samozřejmě nebyla dlouhodobě udržitelná, a tak v některé ze sfér kultury musela přijít změna. Přirozeně to byla ta, která nejvíce odporovala kulturním cílům, totiž náboženství a s ním spojené právo (de Coulanges 1998:233).

Kultura de Coulangova archaického Řecka je tak kulturou v procesu přeměny od zděděných nevyhovujících institucí k nalezení nového rovnovážného stavu. To nám vkládá do mysli otázku, jaká byla ta starší

kultura, jež vytvořila tyto prastaré instituce a jaký měly význam? Můžeme ji vůbec poznat?

Ke zjištění staršího stavu nám má obecně dopomoci archeologie. Bohužel její metody nám v případě něčeho tak nemateriální povahy, jako je příbuzenství, gender a rodina, příliš nepomohou. Zbývá se tedy obrátit na nejstarší písemně zaznamenané dědictví a doufat, že nám odpoví. Bohužel toto není možné, nejstarší písemné záznamy Mínojské a Mykénské civilizace jsou v tomto směru bez významu (Finley 1970:37). Přesto lze nalézt v období před archaickými filozofickými spisy zdroj poznání kultury a sociálního světa, byť svým obsahem tohoto tématu zdroj nijak obsáhlý, totiž Homérovy eposy *Illiadu* a *Odysseu*. Události, k nimž odkazují, spadají do doby kolem 1200 př. Kr., s nejvyšší pravděpodobností popisují společnost doby, kdy vznikly, nebo možná ještě starší, totiž poloviny osmého století před Kristem (Morris 1986, Murray 1993, Ulf 2009). Písemně zaznamenány byly poprvé na příkaz athénskeho tyrana Peisistrata v polovině šestého století před Kristem, texty, se kterými dnes můžeme pracovat, jsou odvozeny ze středověkých manuskriptů (Finley 1964, 1970).

K otázce autenticity a možnosti odvodit podobu společnosti předliterárního Řecka se vrátím ve druhé kapitole nazvané *Homérova Odysseia jako klíč k poznání nejstarší řecké kultury*. Ta je rozdělena do několika částí. V první, *Recepce Odysseiy a Illiady*, se zabývám otázkou, jak byly *Odysseia* a *Illias* v průběhu věků vnímány. Dále je podle mého důležité čtenáře seznámit se společností, která předcházela a umožnila vznik eposu. Proto v subkapitole *Nástin historického vývoje Řecka do vzniku Odysseiy* uvádím stručnou historii řecké oblasti v době bronzové a na počátku doby železné. Poslední subkapitolou je pasáž nazvaná *Příspěvky ke zkoumání podobných témat v homérských eposech*, která má ukázat, že homérova *Odysseia* ještě nebyla podrobena hlubší analýze témat, na které je zaměřena tato práce.

V kapitole třetí, věnované metodám, dávám nahlédnout na to, jak vznikala tato práce. Za nejpřínosnější metodu pro vypracování analýzy jsem považoval metodu *zakotvené teorie*. Vzhledem k povaze dat musela být lehce modifikována.

Prezentace výsledků analýz v antropologii se běžně sestává z tabulek a diagramů, které jsou následně interpretovány (a v případě interpretativních přístupů je analýza a interpretace jeden a ten samý krok). Tato práce není standardní antropologickou studií standardních objektů antropologického výzkumu. Zkoumaným objektem bylo literární dílo, v němž jsou uchovány střípky jednání aktérů minulé kultury. Bohužel tyto střípky jsou tak malé a roztroušené po celém textu a samy o sobě nicneříkající. Proto jsem se rozhodl po provedení axiálního kódování v intencích metody zakotvené teorie výsledky tohoto systematizovat a vytvořit text nový. Tento nový text je umístěn v kapitole čtvrté nazvané *Deskripce vybraných aspektů řecké kultury*. Strukturace kapitoly vychází z kategorií, které byly použity při axiálním kódování.

Poslední kapitola *Interpretace kulturních systémů* je konečným výsledkem analýzy díla. Zde se zaměřuji na identifikaci, popsání a vysvětlení kulturních systémů příbuzenství, *oikos*, *genos* a rodina. Nejvíce pozornosti z těchto zkoumaných systémů jsem věnoval systém příbuzenství, kvůli jeho předpokládanému významu na sociální strukturu, a bez něhož by nebylo možné pochopit systémy následující.

Následně v přílohách lze nalézt genealogie postav vyskytujících se v *Odysseie*. Jejich vytvoření bylo vedeno předpokladem, že budou významnou součástí analýzy. Tento předpoklad se ukázal jako lichý, tak jsou přiloženy alespoň pro ilustraci

Důvodem pro tuto práci je nedostatečná pozornost sféře příbuzenství v dosud publikovaných studiích. Příbuzenství bývá zkoumáno spíše ve vztahu k politice a ekonomice. Význam příbuzenství jako svébytného kulturního systému bývá ale přehlížen. Teprve po jeho

dobrém poznání se lze posunout v úvahách dále ke studiu sociální struktury. Cíly práce tedy je vysvětlení příbuzenství jako kulturního systému a určit jeho význam pro sociální strukturu společnosti reprezentované homérovou *Odyseiou*.

Dosažení cílů práce mají přispět tyto výzkumné otázky:

Na jakém základě byly jednotlivé osoby považovány za příbuzné?

Jaká byla představa prokreace?

Jaký byl význam příbuzenských vazeb?

Jaký význam ve struktuře společnosti měly *oikos* a *genos*?

2 HOMÉROVA ODYSSEIA JAKO KLÍČ K POZNÁNÍ NEJSTARŠÍ ŘECKÉ KULTURY

2.1 Recepce Odysseiy a Illiady

Dvě ohromná a nejstarší literární díla Evropy, Illias a Odysseia, byla vždy předmětem obrovského obdivu a neskrývaného zájmu ze strany všech, kdo se s nimi setkali. Úchvatné líčení obléhání Tróje, hrdinských výstupů a velkolepých popisů bitev nalézající se v Illiadě, a fantaskní desetiletý návrat válečníka domů, který po cestě musí překonávat nejrůznější překážky, jež mu bohové neustále kladou do cesty, jen proto, aby našel domov v obležení mladíky připravenými ho připravit o vše, co mu na světě zbylo, odehrávající se v Odysseie, naplňuje každého obdivem k autorům eposů. Obzvláště, když se dozví, že jsou produktem nikoliv písemné, ale orální tradice.

Takovýto účinek mají na veškeré publikum už od počátku svého literárního života. Každý pátral po odpovědi, kdo byl tak geniální básník, jež nám zanechal takové dílo. Odpověď na tuto otázku je po tisíciletí stále stejná, jednoduchá, ale i složitá. Byl to Homér, slepý básník. Pátraje dále po jeho původu, dojdeme ke zjištění, že nikdo takový neexistoval, že je to jen přezdívka pro alter-ego řecké společnosti. Jeho autorem není jedna konkrétní osoba, ani dvě, či tři, nýbrž celá řecká společnost se podílela na vzniku eposů skrze své profesionální recitátory epiky, aidos (Murray 1993).

Pokud není možné poznat autora, bylo by tedy vhodné vědět alespoň kde a kdy vznikly. I toto jsou ale požadavky, které nikdy nebudou vyslyšeny. Na základě jazykových analýz se předpokládá, že vznikly na ostrovech v Egejském moři nebo Malé Asii, na počátku 8. století př. Kr. (Finley 1964). Nejprve jako fragmenty, které se až mnohem později spojily v jeden celek.

Již od počátku interpretování si eposy získaly velkou oblibu a byly předmětem politických sporů a nároků. Události v nich popisované byly Řeky pokládány za pravdivé, až se staly národním mýtem (Finley 1964). První sepsání eposů bylo motivováno politicky, aby Athény měly jednoznačný důkaz svého nároku na území na rozdíl od svého odpůrce města Megara (Finley 1964).

Zájem, kterému se eposy těšily v době svého vzniku, překračuje věky a přetrval až do dnešních dob. A tak není překvapením, že jsou předmětem i vědeckého studia. Většina prací, která se jimi zabývá, se snaží přijít na řešení otázky vzniku a autorství, aniž by si všímala významů v ní obsažených. Moderní věda dlouho považovala za události, které eposy popisují, jen za smyšlené příběhy, výplod fantazie autorů s cílem fascinovat posluchače. Dokud ke konci 19. století nepřišel amatér, který se řecky naučil sám, aby mohl číst Homéra v originále, Heinrich Schliemann. Tento německý obchodník v podstatě náhodou objevil na pahorku Hissarlik v Malé Asii palácový komplex z doby bronzové, tzv. Priamův palác (Murray 1993). Tím změnil pohled na eposy, najednou se ukázalo, že události v nich popisované mají nějaký pravdivý základ. Fyzický důkaz o existenci Tróje byl nalezen, pozdější výzkumy potvrdily i veliký válečný konflikt mající za příčinu zkázu městského osídlení.

Schliemannův objev předznamenává počátek zájmu také o obsah eposů. Ale až polovina 20. století je ve znamení obratu zájmu ke studiu Homérských eposů jako zdroji poznání o společnosti předliterárního Řecka. Těmito průkopníky byli Moses I. Finley s knihou *The World of Odysseus*, poprvé vydanou 1954, v britské tradici, a Francouz Émile Mireaux s publikací *Život v homérské době* vydané ve stejný rok. Byla to ale práce Finleyho, které se dostalo díky její analýze celosvětové pozornosti.

Od této doby je v hellénské historiografii korektní považovat Homérské eposy za zdroj poznání společnosti a kultury Řeků mezi pádem

Mykénské kultury a prvními Olympijskými hrami. Nicméně nepanuje ani přibližná shoda o tom, z jakého období je kultura zde prezentovaná.

2.2 Nástin historického vývoje Řecka do vzniku Odysseiy

Děj příběhu Homérovy Odysseiy se odehrává po porážce Tróje, kterážto událost je popisována v Illiadě, a je návratem válečníka domů po velmi dlouhé době. Archeologické nálezy nám umožňují identifikovat tento základní motiv se skutečnou událostí, zničení Tróje VIIa kolem roku 1200 př. Kr., a která je součástí celkového úpadku egejské oblasti po rozpadu mykénské civilizace (Finley 1970, Morgan 2009).

První zárodky řecké civilizace na řecké pevnině a řeckých ostrovech se objevily mezi lety 2200 – 2100 př. Kr. Příchod Řeků znamenal zkázu pro mnoho tehdy se již rozvíjejících osídlení, jak dokazují archeologické nálezy (Finley 1970). Mimo jiné třeba osídlení u pahorku Hissarlik poblíž Dardanel v Malé Asii Tróju II. Samozřejmě se tehdy jednalo o docela jinou Tróju, než s jakou se potýkaly hrdinové Homérových eposů. Tato oblast byla nejprve osídlena už jako pevnost ke konci čtvrtého tisíciletí před Kristem, a kultura tohoto osídlení kontinuálně pokračovala až k letům 1800 př. Kr. (Finley 1970). Během těchto časů se Tróje samozřejmě také dotkly různé krize a katastrofy podávající své důkazy v archeologických nálezech, takže se tento horizont rozděluje na pět etap. Trója II z nich byla nejbohatší a první objevený Schliemannův poklad patří do této fáze. Nejmnocnější byla zase Trója VI vyznačující se významnými inovacemi a silným opevněním. Její sláva trvala od 19. století před Kristem asi 500 let a byla ukončena přírodní katastrofou, pravděpodobně zemětřesením. Poté následovalo poměrně krátké období malé Tróje VIIa zničené v souvislosti s katastrofou zasahující celé Řecko. Je ale diskutabilní, zda se tak událo s velkou vojenskou invazí z řecké pevniny (Finley 1970).

První významnou civilizací Řeku je krétsko-mínojská. Samotné osídlení Kréty se datuje do sedmého století před Kristem, ale vzkvétat začíná až se zpracováním bronzu kolem roku 2500 př. Kr. V následujících letech dochází ke specializaci práce mezi jednotlivými sídly, a diferenciací mezi městskými celky a agrárními. Stále převažovaly kamenné pracovní nástroje, a kov byl používán hlavně pro výrobu zbraní. Největšího rozkvětu krétsko-mínojská civilizace dosahuje v období mezi koncem třetího a polovinou druhého tisíciletí před Kristem. Je to období urbánní revoluce, rozvoje umění, stavby palácových komplexů a vzniku prvních literárních památek. Krétsko-mínojská civilizace sama vytvořila první písmo v řecké oblasti, nejprve ve formě hieroglyfů, poté lineárního. Dochované psané texty jsou krátké a bohužel neobsahují užitečné kulturní informace, jsou plné administrativních informací. Co se týče hlediska společnosti a kultury, byla krétsko-mínojská civilizace poměrně stabilní až do svého pádu, protože se styl a kvalita jejího výtvarného umění příliš neměnily. Poslední, krátká fáze počíná převzetím vlády nad ostrovem pevninskými Řeky a končí totální katastrofou, která zasáhla celý ostrov, pravděpodobně se jednalo o zemětřesení. Poté už civilizace ve svém dřívější podobě nebyla obnovena.

Dalším milníkem byla Mykénská civilizace, která se rozvíjela již na pevnině. Ta se počala rozvíjet v dobách, kdy krétsko-mínojská byla na vrcholu svého rozkvětu, v době kolem roku 1600 př. Kr. Mykény se záhy staly centrem, kolem kterého se koncentrovalo bohatství a moc, s vojenskou silou, které nemohlo konkurovat nic v tomto regionu. Na dalších 400 let se na řecké pevnině a mnoha ostrovech zakotvuje jednotný architektonický a výtvarný styl, který vzešel z Mykén. Nelze ale mluvit o jakékoliv centrální politické moci, jež by sídlila v Mykénách a ovládala by všechny tyto oblasti. Mykénská civilizace byla složená z nezávislých palácových center. Doba po 13. stol. př. Kr. je obdobím, kdy byly stavěny ohromné, silně opevněné palácové komplexy, jako Mykény, Tíryns, Théby a Akropole v Athénách. Ty jsou také nejvýznamnějšími památkami, které nám zbyly z té doby.

Samy svou velikostí a náročností předčily dříve budované hrobky. Pro Mykénskou civilizaci jsou charakteristické jednak šachetní hroby a hroby *tholos*. *Tholos* byly kruhové pohřební komory zahloubené do stěn pahorků s konstrukcí vybudovanou před otvorem do pahorku, jež překrývala tento pahorek. Následně byla tato struktura zapečetěna a překryta zeminou. Mykénská civilizace se hojnou měrou angažovala v dálkovém obchodě, předměty jejího původu se našly ve střední Evropě a dokonce až v jižní Anglii u Stonehenge (Finley 1975). Důvodem pro takové rozšíření je mykénský hlad po kovech. Běžně už bylo využíváno písmo, lineární B, a pozdější texty jsou jasně řecké. Nicméně nápisy na hliněných tabulkách jsou především administrativního významu, takže pro jakékoliv zkoumání kultury jsou nepoužitelné. Koncem mykénské civilizace je začátek 12. stol. př. Kr. V tu dobu jsou zničena všechny mykénské palácové komplexy a některé opevněné sídla jsou opuštěny. Pravděpodobně za tento výsledek mohou tzv. „mořské národy“ (podle egyptských zdrojů), které v téže době způsobily zánik říše Chetitů. Kdo tvořil „mořské národy“ a kde se vzaly, zůstává záhadou.

Poté nastává starší doba železná a na 500 let období „Dark Age“ (doba temna, jak toto období označují anglofonní historikové). Nicméně takový pohled je příliš zjednodušující a zavádějící, a je způsobený představou potřeby kontinuálního vývoje společnosti k ideálu antické a klasické *polis* (Morgan 2009). Na řecké pevnině došlo k obnovení života kolem citadel v hlavních palácových center Tíryns, Mykenách a Midea. V Tíryns a Midea byl přestavěn *megaron* (velký sál paláce) předchozího paláce tak, aby ho mohl obývat vládce komunity, který si tak přisvojoval autoritu dřívějších mykénských vládců (*wanax*). Dochází k značnému zredukování počtu neobyčejně bohatě vybavených hrobů. V oblasti politické se přesouvá moc od vládce království (*wanax*) k lokálním *basileis*. Na čem byla založena autorita *basileus* není známo a jednoduchý překlad jako vládce s sebou nese nechtěné konotace (Morgan 2009). V mnoha historických publikacích můžeme najít informace o tom, že se v starší době bronzové značně zmenšila populace do malých

rozptýlených osad (cf. Murray 1993, Finley 1954, 1970), současné archeologické nálezy takovou představu vyvracejí (Morgan 2009). S koncem palácové civilizace dochází ke konci distribuce subsistenčních komodit směrem do paláce, a tak jsou komunity osvobozeny, že se začaly zaměřovat na lokální, intenzivní, smíšené a nesespecializované zemědělství, ve kterém hrál chov podstatnou roli. Náboženské rituály se odehrávaly především v lokálních kontextech při zvláštních příležitostech v otevřených svatyních a v domech prominentů. Železo se používalo především k vojenským účelům a výrobě votivních předmětů, kvůli své vzácnosti byly neustále recyklovány. Rozšíření železa, těžkého na zpracování, a tudíž velmi drahého, vedlo k ještě většímu zvýšení hodnoty bronzu.

Osmé století před Kristem je obdobím, ve kterém dochází transformaci řeckých společností, která je díky změnám, které přinesla během jediného století, že ji lze považovat za revoluci ne nepodobnou průmyslové revoluci (Morris 2009; pro jiný pohled Morgan 2009). Transformace se týkala především zvětšování populace, komplexity a variability mezi oblastmi. Také se dají jasně rozeznat znaky známé z období archaických městských států – rozšířená síť svatyní a chrámů, růst měst, zámořská kolonizace a užívání alfabety. Kolonie vznikaly převážně na území již dříve obývaném a původní obyvatelstvo bylo buď vyhubeno, nebo postupně vypuzeno. Rozdíly mezi elitami a ostatními příslušníky společnosti je třeba hledat primárně ve sféře náboženské, ve které se projevoval a legitimizoval sociální status. Co se týče architektonických rozdílů mezi soukromými sídly, byly velmi malé, nebo mimořádně vzácné. Obecně se velikost a kvalita domu snižovala. Nastartovaly se změny v produkci tak, že se intenzifikovala, extenzifikovala a reorganizovala, což mělo za následek další změny v sociální struktuře a kultuře (Morris 2009).

2.3 Příspěvky ke zkoumání podobných témat v homérských eposech

Účelem následujících řádek je primárně ukázat, že homérova *Odyseia* ještě nebyla podrobena hlubší analýze témat, na které je zaměřena tato práce. Dále naznačuje intelektuální vývoj zkoumání sociálního světa a kultury nacházející se za řádky *Odyseiy*. Proto jsou práce chronologicky řazeny za sebou. Korpus vědců a jejich prací k tématu je poměrně malý, a tak není s podivem, že práce mladšího data vycházejí z, nebo se vymezují vůči všem publikacím dřívějším, ovšem s přihlédnutím k tomu, že publikace mají různě široký záběr témat a těch, které se zabývají „vším“ je minimum. Nakonec si zdejší pasáž ve velkém všímá, jak různí autoři přistupují k tématům, která nejsou v této práci rozpracována.

2.3.1 Moses I. Finley: The World of Odysseus

Jak jsem poznamenával výše, *The World of Odysseus* od Moses I. Finley způsobila v roce 1954 přelom v nazírání na obsah homérských eposů. Poprvé je zde pracováno s přesvědčením o skutečném světě, skutečné společnosti, jež byla zachycena v eposech. Začal se zkoumat obsah díla, ne jen forma. Finley zároveň pokládá základ některým interpretacím, jež se budou stále opakovat u dalších autorů. Práce je ale poměrně zmatená, se spoustou výkladových odboček, spíše má podobu zamyšlení nad texty, než hlubší analýzu.

Moses Finley se nejprve probírá obecnými dějinami řeckého jazyka a literatury a zasazuje vznik eposů do rozmezí let 750 – 650 př. Kr. Podle autora je důležité zkoumat svět zachycený v eposech, protože příběh evropské historie počíná u Řeků a řecká historie počíná světem *Odyseovým*. Navíc homérské eposy byly velice obdivovány i samotnými antickými Řeky, z 1233 fragmentů knih nalezených v Egyptě, jich 380 bylo *Illiady* a 113 *Odyseiy*, celkem tedy skoro polovina (vychází ze soupisu z roku 1949).

Dále se zabývá přesností s jakou je zobrazován svět Odyssea. Na základě srovnání s francouzským eposem Píseň o Rolandovi dochází k závěru, že svět zachycený v eposech musí odpovídat stavu v 9. stol. př. Kr. Navíc v textu se nenacházejí odkazy k typickým pozdějším institucím jako je *polis*. První zaznamenaná verze eposů se od původní nemohla mnoho lišit, protože zde nebyl důvod je při sepisování pozměňovat, editační zásahy nemodernizovaly texty.

Řecká společnost zobrazená v eposech se dle Finley dělí primárně na aristokraty a ostatní, mezi nimiž byla ostrá nepropustná hranice. Aristokraté sdíleli svou vlastní specifickou kulturu, do které nikoho nepouštěli. Manželství se odehrávalo pouze v rámci těchto striktně oddělených vrstev. Pod třídou aristokratů se nacházely lidé svobodní a otroci, kteří se lišili podle toho, jestli svou práci pro druhého vykonávali jako jeho majetek, nebo ne.

Základem společnosti, kolem kterého se organizoval život byl *oikos*, místo produkce, konsumpce a rodinného života. Do *oikos* patřili všichni členové domácnosti a všechny majetek. Ideálem *oikos* byla vlastní soběstačnost, které ale nebylo možno dosáhnout, protože pro své zajištění potřeboval kovy, které mohl získat pouze obchodem. Proto vznikl systém reciproční systém výměny darů, který probíhal mezi šlechtici a jemuž věnovali mnoho pozornosti.

2.3.2 Sarah B. Pomeroy: Goddesses, whores, wives, and slaves

Kniha *Goddesses, whores, wives, and slaves* od Sarah B. Pomeroy původně vyšla v roce 1975 a jejím záměrem bylo zaplnit mezeru ponechanou historiky zabývajících se klasickým obdobím, v jejichž textech zaobírajících se politickou, vojenskou a intelektuální historií nenacházelo se místo pro ženy. V knize se objevuje představa původního matriarchátu v prehistorické době a době bronzové, nicméně v rámci druhého vydání po dvaceti letech autorka tuto představu nadobro zavrhuje

v důsledku hlubšího porozumění datům a rozšířením záběru. Představu o větším zapojení žen do politického rozhodování a veřejných událostí v obdobích před Solonovými reformami v Athénách taktéž autorka opouští.

Autorka ve svých argumentacích vychází z literatury, výtvarného umění a archeologických nálezů. Avšak hlavním zdrojem informací jí jsou legální výroky. Kniha se ve velké míře zabývá sociálním postavením žen, jejich sexualitou a vztahy mezi muži a ženami v klasických Athénách a Římě. Další oblasti a periody, jako homérská doba, archaická Sparta a Gortyn a hellénské období, jsou popsány pro úplnost obrazu antického světa ve snaze poukázat na rozdíl k hlavnímu předmětu zájmu. Zároveň ale platí, že pro tyto marginální témata chybí k jejich většímu rozvoji opory ve zdrojích.

V případě zpracování homérských eposů autorka představuje spousty zajímavých argumentů, z nichž některé jsou na první pohled, pro studenta antropologie, zavádějící (a jak sama v předmluvě ke druhé edici přiznává, s odstupem času i ona s nimi nemůže souhlasit). Dle mého názoru, je to důsledek hlasitého feministického hnutí doby vzniku knihy, a tudíž silnou potřebou ukázat v dávné minulosti některé ženy v lepším postavení, ač kritický pohled na data by před touto snahou měl varovat.

A tak eposech nachází dva příklady pravděpodobného matriarchátu, vládnoucích žen. Prvním je královna Fajáků Aréta, ke které má Odysseus přistoupit jako první při návštěvě domu vládce Fajáků a která požívá značnou moc mezi lidmi a úctu z manželovi strany. V případě druhém se jedná o matku Andromachy, protože je o ní psáno, že vládne (*basileuo*). Oba případy matriarchátu jsou možné jen díky tomu, že města, kterým vládou, si užívají mír. Navíc některá manželství považuje za matrilineární, protože s manželkou získal muž zároveň i majetek jejího otce. Matrilinearita byla ale opouštěna kvůli potřebám pokračování silného vůdcovství.

Dále ale pracuje s čistou objektivací žen. Ženy byly vnímány v kultuře soupeření mužů jako majetek a dominance nad nimi zvyšovala mužovu prestiž, to co zvyšovalo ženinu hodnotu byly krása a dovednosti. Všechny dospělé ženy se musely vdát, aby rodily a vychovávaly válečníky, kteří byli schopni chránit své rodiny a pevnosti.

K obecnému vztahu a postavení žen a mužů s výše uvedenými výjimkami dodává, že ženy byly omezovány pod patriarchálním právem, avšak nebyly považovány za méněcenné a nekompetentní. Nicméně byly na mužích závislé. A rozlišování mezi svobodnými a otroky ve smyslu každodenních životních úkonů není v případě žen příliš užitečné, ale v případě mužů je rozdíl obrovský. Nakonec považuje nevráživý postoj ke Klytaimnéstře za první vyjádření nedůvěry k ženám, kterým trpí celá Západní literatura.

2.3.3 Oswyn Murray: Early Greece

Kniha Oswyna Murray Early Greece (1993[1978]) se snaží postihnout obecný vývoj Řecka od nejstarších dob až po Řecko-perské války v pátém století před Kristem. Ve svém výkladu se dotýká snad všech témat, jež je obvyklé ve Řecké kultuře zkoumat. Právě proto jeho text nemůže jít do hloubky a jeho výklad vykazuje jistou epizodičnost.

Hlavními tématy, jež se táhnou celou knihou a skrze ně jsou diskutovány ostatní aspekty kultury, jsou politika, ekonomika a způsob života aristokracie. K těm dalším patří rodina, umění, válečnictví, náboženství, sport, sexualita, trávení volného času, práce, zahraniční vztahy a další. V průběhu textu si Murray ve své výkladu tu a tam vypůjčuje antropologická vysvětlení k řešení problémů. Tak v případě spartské společnosti, která bývá často označována za primitivní, archaickou, protože v ní přežívaly instituce, které ostatní městské státy opouštěly, dochází k závěru, že Sparta byla společnost pseudo-archaická, neboť na základě studia Lévi-Strausse zjišťuje, že každá společnost

se rozvíjí a mění, a tudíž spartská společnost se proměnila tak, aby vyhovovala státu hoplitů, ve kterém dávné instituce byly užitečné. To je jedním z mála zajímavých momentů v jinak nediskutující publikaci.

Co se týče homérské epiky, považuje ji s jistými výhradami za zdroj použitelný pro historii. Těmito výhradami jsou zveličování sociálního statusu, bohatství a přehánění v chování postav, charakteristické pro každou hérojskou epiku, a dále výskyt elementů, které jistě patří do různých historických období, takže znemožňují jakékoliv datování příběhu. Přesto podle něj má společnost popsaná v eposech historický základ v básnickově současné společnosti. Murray se konkrétně, s využitím také Hésiodových básní, zaměřuje především na hrdiny (řecky *basileus*, což později znamenalo král, ale v mykénském období označovalo někoho, kdo byl mnohem níže v sociální hierarchii než král), rodinu (přičemž odmítá názor, že *genos* je vhodné překládat jako klan), dům (jako budovu i hospodářské, tedy zemědělské zázemí), *guest-friendship* (systém, ve kterém byly vytvářeny závazky na základě návštěv a darování darů hostovi), komunitu (v rámci shromáždění a rady starších se přijímala politická rozhodnutí), *polis* (samotný termín se v eposech nevyskytoval, ale rozeznává v nich takovou instituci), náboženství a obchod. Všechny tyto instituce prošly změnou vůči pozdějším obdobím, a autorovým záměrem je tuto změnu zdokumentovat.

2.3.4 Anne Carson: Putting her in her place

Anne Carson se ve svém příspěvku *Putting her in her place: woman, dirt, and desire* do sborníku *Before sexuality* (1990) snaží prozkoumat omezení, kterými řecká kultura obklopovala lidské bytosti, zejména ženy. Vychází přitom z filozofických spisů Aristotela, Aristofana, Platóna, Hippokrata, Fotia atd. a literárních děl počínaje Homérem, Hesiodem a Sapphó až po pozdně hellénské básně. Otázkou je, zda lze zkoumané kulturní jevy považovat za konzistentní po celé

sledované období, od časů Homéra až po nástup křesťanství, a ve všech řeckých regionech, jak předpokládá autorka.

Omezení se podle Carson projevovaly ve všech oblastech života ženy. Ženy byly ty, jež byly nestabilní a proměnlivé, neschopné omezovat samy sebe, na rozdíl od stabilních mužů, kteří dokázali omezovat sami sebe. Jako takové byly nebezpečné a bylo potřeba je rituálně izolovat od společnosti a omezovat nebezpečí, jež představovaly pro sebe, manžela a jeho *oikos*. Nebezpečí pro muže vznikalo z představy, že ženy byly vlhké, a tudíž nestabilní a sexuálně stále žádostivé, a muž suchý, stabilní, což mu umožňovalo efektivně využít jeho mysl při formulaci důležitých myšlenek, takže v případě přílišného sexuálního styku mu žena rozpalovala tak, že se začaly jeho osobnost a tělo rozpouštět.

Žena takového nežádoucího stavu plného vlhkosti a sexuálního chtíče v okamžiku sexuální iniciace. Do té doby byla ve stavu podobná divokému, neochočenému zvířeti, toužící zůstat divoká a prožít život bez lásky. Po defloraci se proměnila v odvázanou bestii. Její život tak probíhal ve dvou fázích, nejprve byla nedospělou slušnou pannou, načež se stala přezrálou ženou. Vrcholem, krátkým okamžikem zralosti, který odděloval tyto fáze, byla chvíle, kdy ztratila panenství. Poté už nebyla nikdy více objektem sexuální touhy. Naproti tomu muž procházel různými obdobími života na základě svého stáří, s dlouhým obdobím zralosti.

Sexuální aktivity řádné ženy se poté omezovaly na pohlavní styk mající za cíl stvoření nového života. K takové činnosti bylo referováno jako k „práci“ a bylo považováno za prospěšné pro ženu, neboť ji zbavovalo znečištění. Erotické svádění a laškování čistě pro potěšení bylo označována jako „hra“ a zahrnovalo všechny ostatní aktivity. Pro ženu takové chování vůči manželovi bylo nevhodné a znečišťovalo ji. Hraní si spojovalo prostitutku a pannu do jedné kategorie, vyznačující se neproduktivním stavem postrádajícím vážnost, ve kterém nebylo lze setrvávat, do opozice vůči vdané ženě.

Manželství sloužilo jako převedení ženy ze stavu divokosti do stavu civilizace. Došlo k omezení chaosu ženské promiskuity mužskou čistotou a kontrolou. Tato kontrola ze strany muže byla velmi silná, neboť skrze ženu mohlo dojít k znečištění jeho *oikos* a *polis*. Dobrá manželka tak nepřekračovala práh *oikos* svého manžela.

2.3.5 Claudine Leduc: Marriage in Ancient Greece

Příspěvek do prvního svazku sborníku *A history of women in the West* (1994) od Claudine Leduc *Marriage in Ancient Greece* analyzuje manželství v homérových eposech, městě Gortyn a Athénách 4. a 6. století před Kristem. Zdrojem jí jsou kromě *Illiady* a *Odysseie*, zákoník z Gortynu, reformy Solona a Cleisthena a projevy řečníků Démosthena a Isaia. V textu autorka používá antropologickou teorii na některé aspekty řecké společnosti. Bohužel se tak dívá pouze na způsob přenos majetku z generace na generaci ve smyslu pojetí *diverging devolution* Jacka Goody a rozlišení Sparty, Gortynu a Athén na chladné a horké společnosti dle Claude Lévi-Strausse. Větší orientace v problematice antropologie příbuzenství, a tudíž v oblasti, jíž je zájem její studie, autorce zjevně schází.

Podoby manželství v *Iliadě* a *Odysseii* jsou dle autorky vzorem, který se v pozdějších řeckých společnostech vyskytoval v modifikovaných formách, kdy jednotlivá společenství kladly důraz na jiné aspekty původního homérského manželství. Skrytým aspektem řeckého manželství, který organizoval systém hellénské legitimní reprodukce, byla manželka jako „free gift“, která zároveň přinášela do manželova domu dary. Co „free gift“ znamenalo a proč je užitečné používat tento termín, nikde autorka blíže nespecifikuje.

Na Řecká manželství se autorka dívá systémem čtyř kategorií, jejichž aspekty byly v jednotlivých manželstvích různě kombinovány. První kategorie se týká toho, zda se manželka vdávala v rámci sociální skupiny;

zda se praktikovala opravdová endogamie, nebo virtuální endogamie. Další kategorie rozlišuje majetek, který otec při sňatku dával do manželství; mohl to být dům, nebo půda, nebo hospodářská zvířata, nebo součásti domácnosti. Ve třetí kategorii je obsažen status nevěsty; ta se buď stávala vlastnictvím manžela, nebo byla svěřena pod autoritu manžela, nebo se nestala vlastnictvím manžela a nebyla pod jeho autoritou. Poslední kategorií rozlišuje dary manžela; buď dával nevěstině otci darem hospodářská zvířata, nebo nevěstině otci nedával nic, nebo obdarovával nevěstu, nebo nevěstě nedával nic.

Manželství v době homérské lze podle Leduc rozdělit do dvou kategorií: „daughter-in-law“ (podle snachy) a „son-in-law“ (podle zetě). Rozdělení je podle toho, který z partnerů migroval do *oikos* (domácnosti) otce druhého manžela. „Dughter-in-law“ manželství zajišťovalo legitimní děti manželovi, stávaly se jeho majetkem, a ustanovovalo alianci mezi *oikos* manžela a *oikos* otce manželky. Manželka se v takovém typu manželství dostávala do pozice dcery vůči jejímu manželovi a do pozice pokrevní sestry vůči svým synům. Sňatkem v homérském případě daughter-in-law“ manželství manžel získal manželku do vlastnictví, v pozdějším případě Athén získal manžel pouze moc nad manželkou a jejím majetkem. V Athénách se manželka nestávala manželovým pokrevním příbuzným.

V případě „son-in-law“ manželství byla motivací za takovým svazkem snaha otce nevěsty získat významného a atraktivního muže do svého *oikos*. Manžel se stal pokrevním synem otce manželky a pokrevním bratrem své manželky. Děti, které se narodily z takovéhoho manželství, byly majetkem manželčina otce, a měly tak právo na jeho dědictví. „Son-in-law“ manželství se uplatňovalo zejména, ale ne výhradně, tam, kde majitel *oikos* měl pouze dceru a chtěl zajistit, aby *oikos* po jeho smrti zdělili jeho příbuzní.

Termín *oikos* a jeho klasická definice historiky a antropology (myslím tím Lévi-Strausse) je dle autorky statická a příliš nevyhovující homérské

společnosti. Homérské oikos je složeno ze čtyř součástí: domu, obyvatel, pole a hospodářských zvířat.

Rezidua homérského manželství, tj. „son-in-law“ a „daughter-in-law“ vidí v preferovaných a tabuizovaných partnerech ve Spartě a Athénách. Obě společnosti považovaly za nezbožné, dnes bychom to označili pravděpodobně jako incestní, sňatky mezi bratrem a sestrou. Ale za zbožné, preferované, sňatky mezi „polovičními“ sourozenci. V Athénách bylo preferované manželství se sestrou, se kterou muž sdílel otce a ne matku, a takové manželství bylo pozůstatkem „daughter-in-law“ manželství. Naproti tomu ve Spartě, pozůstatku „son-in-law“ manželství, muž se mohl oženit se sestrou pocházející ze stejného otce, ale nikoliv ze stejné matky.

2.3.6 Christoph Ulf: The World of Homer and Hesiod

Podle eseje Christopa Ulfa *The World of Homer and Hesiod* ve sborníku *A Companion to Archaic Greece* (2009) byla důvodem sestavení homérových *Ilias* a *Odysseiy* a hesiodových *Práce* a *dni* a *O* původu bohů snaha poskytnout jejich současným recipientům návody, jak se vyrovnat s velkou transformací, která probíhala v 8. stol. př. Kr. v antickém Řecku. Texty jsou pohledem ze dvou různých perspektiv na tuto změnu. Homér vychází z prostředí šlechtického a Hesiodos z opačného konce společenského spektra, neintegrovaného syna imigranta. Oba však docházejí ke stejným záměrům, jak kontrolovat prestiž a moc nově se rozvíjející elitou.

Pro možnost jakékoliv historické analýzy všech hesiodových a homérových textů je třeba nalézt odpověď na otázku, jakým způsobem byly texty vytvořeny. Autor odmítá neustálou debatu mezi příznivci přístupu „oral poetry“, „neoanalysis“ a narratologie, podle něj nemáme další evidenci, o kterou by bylo možné jednotlivé tvrzení opřít. Přístup „oral poetry“ předpokládá neustálé proměňování textů s každou jednou

performancí, a tak to, co můžeme dnes studovat je úplně jiný text než původní, který svou ustálenou podobu získal až na základě psaného záznamu. Přesto ale texty lze použít pro uvažování o jevech skrytých za nimi, neboť si po celou dobu uchovávaly jádrové elementy vztahující se nejméně k mykénským časům. Zástupci „neoanalýzy“ přistupují ke vztahu autora-básníka jako nezávislého individua, který z korpusu orálních textů vytvářel zcela nové, vlastní dílo. Narratologové skrze zkoumání psaných epických prací literárními metodami docházejí k závěru, že orální původ textů není pravděpodobný. Implikace těchto přístupů jsou v tom, že „oral poetry“ vidí jako vyjádření věku héroů a aristokracie, že eposy vznikaly pro pobavení a poučení aristokracie. Zbylé dva přístupy uvolňují, rozdílnými způsoby, autora-básníka od sepětí s hérojským věkem a národními tradicemi, a on tak může přijmout i nearistokratickou perspektivu, skrze kterou může komentovat okolní sociální svět. Důležité ale je, že texty jsou zdrojem historické evidence a že při její analýze je třeba si uvědomit, že koncepty, kterými ji zkoumáme jsou naše vlastní a ovlivňují naše poznání.

Homérské eposy jsou charakterizovány ohrožením společnosti, v případě Illiady válkou, v druhém politickou nestabilitou. Úkolem vůdce takové společnosti je zajistit prosperitu a klid celé komunitě (*demos*; zde se nalézá významný epistemologický rozdíl mezi autorovým chápáním a dřívějších autorů, kteří *demos* pojmají jako lid, do kterého nepatří *aristoi*, jež jsou v ohnisku zájmu eposů). Aby se toho mohlo dosáhnout, musí se jak vůdce, tak komunita, které vládne, vyhýbat chybného jednání způsobeném egoismem. Jaký vliv může mít jedinec na komunitu, záleží na jeho prestiži (*time*), která strukturuje sociální realitu. Prestiž se projevuje v rámci komunity (*polites*), kde pouze svobodní členové narození do komunity ji mohou mít.

O homérském světě autor pojednával právě proto, aby se mu stalo východiskem pro rekonstrukci světa Hesiodova. Spravedlnost (*dike*) a způsob, jak ji dosahovat v každodenním životě, jsou hlavními tématy

básní. Pro blaho celé komunity se musí ustanovit řád spravedlnosti, který je střežen božskými silami. Jedinci, kteří tento řád nedodržují se stávají cíly Diových trestů. Hlavními hříšníky, kteří řád nedodržují, jsou ti, kdo jednají ve svém zájmu s výsledkem poškození ostatních.

3 METODOLOGIE

Cílem této práce je porozumění příbuzenství, rodině a genderu Řeků homérské doby. Příbuzenství, rodina a gender jsou kulturními systémy, což znamená, že jsou zároveň chápány jako systémy symbolů (cf. Geertz 2000, Schneider 1968). Symbol je cokoli, co něco označuje, ať již objekt, čin, událost, vlastnost či vztah, jež je nositelem pojmu (Geertz 2000). Jednotlivé kulturní systémy se skládají ze vzájemně propojených kulturních jednotek, jež jsou kulturou definovány a rozlišovány jako samostatné, kulturní, jednotky (Schneider 1968). Právě skrze objevení a pochopení definicí kulturních jednotek a jejich vztahů, můžeme porozumět kulturnímu systému.

Práce byla vypracována na základě modifikované metody zakotvené teorie, vhodné pro kvalitativní obsahovou analýzu textu. To je metoda v sociálních vědách vyvinutá v šedesátých letech Glaserem a Straussem a představená v publikaci *The Discovery of Grounded Theory* (Kronick 1997). Metoda zakotvené teorie je postupem pro práci s textem, ať již v podobě přepisu rozhovoru, či primárního pramene, analogickým s klasickým etnografickým výzkumem prováděným zúčastněným pozorováním v živé kultuře. Oba tyto postupy jsou přísně empirické a drží se induktivního postupu (Struass a Corbin 1999, Bernard 2006, Kronick 1997, Toušek 2012).

Metoda zakotvené teorie, právě lehce poupravená pro potřeby této práce, se zdá být jedinou možnou volbou z důvodu povahy textu a zaměření výzkumu. Text má totiž povahu literárního díla a konečným záměrem zde předkládané analýzy je co nejdůkladnější porozumění kulturním jednotkám, které jsou tímto dílem a priori reprezentovány, a jejich propojení do srozumitelného kulturního systému. Formální obsahová analýza by vedla k zavádějícím interpretacím, protože z důvodu výstavby příběhu nelze v textu předpokládat výskyt relevantních dat tak, aby je bylo možno porovnávat na základě četnosti a blízkosti. Dále proti použití takového přístupu hovoří nízké množství dat, které je možné

z textu vydestilovat, a absence aplikovatelné teorie. Studií, které se snažily aplikovat antropologické teorie, již bylo provedeno několik, nicméně si myslím, že jejich výstupy jsou velice diskutabilní (cf. Morris 1986, Snodgrass 1974, Murray 1993, Leduc 1994). Na druhé straně, hermeneutická tradice byla na objekt studia již mnohokrát aplikována. Nejsem ale přesvědčený, že tyto studie přispěly k jakémukoliv porozumění kultury a společnosti Řeků své doby, třebaže se dovolávají antropologického čtení (cf. Winkler 1990). Předpokladem pro úspěšnou interpretativní analýzu je výborná znalost okolností vzniku zkoumaného textu (Kronick 1997, Bernard 2006), bez ní se studie stane jen zamyšlením u sobotní sklenky vína. Právě *Odysseia* i *Illias* jsou dva texty, o kterých víme jen velmi málo, a většina času stráveného jejich studiem byla věnována zpřesňování odpovědí na otázky autorství, účelu, místa a doby vzniku.

Co tedy metoda zakotvené teorie znamená a jak konkrétně bylo v případě této studie postupováno? Jak již bylo uvedeno výše, je to induktivní způsob analýzy zejména přepisů rozhovorů. V rámci práce se zdrojem, případně zdroji, výzkumník identifikuje ve zkoumaném korpusu potenciální témata (Bernard 2006, Ryan a Bernard 2003), které dále rozvíjí v koncepty, mezi nimiž jsou hledány významové vztahy, jež umožní teoretické vysvětlení zkoumaného fenoménu (Toušek 2012).

Před vlastní analýzou v rámci metody zakotvené teorie jsem se seznámil se všemi českými překlady *Odysseiy*. Tak jsem zjistil, že rozdíly mezi nimi jsou nepatrné, především ve formulaci některých výrazů a úpravě veršů. Rozhodl jsem se dále pracovat pouze s překladem Otmara Vaňorného vydaného roku 1967. Ten bohužel obsahuje nedokonalé číslování veršů, což se ukázalo být později trochu problematické, když bylo potřeba některé pasáže komparovat se starořeckým originálem kvůli správnému významu.

Kvalitativní analýza textu je postup, kdy jsou různým sekvencím textu přiřazeny určité kódy na základě jejich významu, ty jsou následně

konceptualizovány a přeformulovány novými způsoby (Strauss a Corbin 1999, Toušek 2010). V metodě zakotvené teorie se tak děje trojím typem kódování. Prvním (či spíše, se kterým se začíná) z nich je otevřené kódování, kdy jsou v průběhu studia dat označovány a kategorizovány pojmy; nebo-li data jsou rozebrána na samostatné části a prostudována, jsou zjištěny podobnosti a rozdíly mezi nimi, a jsou kladeny otázky a jevch reprezentovaných daty tak, že se získají jednotlivé analytické pojmy, se kterými se dále pracuje (Strauss a Corbin 1999). Pojmy – kódy jsou v textu identifikovány v průběhu analýzy a jsou seskupovány na základě podobnosti do jednotlivých kategorií, a jsou rozvíjeny ve smyslu vlastností a dimenzí. Stejně tak jsem okódoval i Odysseiu. Nicméně jsem neanalyzoval text kompletně, zaměřoval jsem se pouze na části textu spojené s tématy příbuzenství, rodiny a genderu.

Dalším typem kódování v zakotvené teorii je axiální kódování. V této fázi práce, která běžně probíhá současně s otevřeným kódováním, se některé kategorie dále rozvíjí. A to tak, že se vytvářejí vztahy mezi kategoriemi a jejichmi subkategoriemi. Takto vznikne několik hlavních kategorií, jež jsou blíže upřesněny svými subkategoriemi. Klasická podoba upřesnění kategorie (jevu) je pomocí příčinných podmínek, kontextu, intervenujících podmínek, strategií jednání a interakce, a následků (Strauss a Corbin 1999). Jak je patrné, takový model je dynamický, předpokládá zkoumání zaznamenaného jednání aktérů. Proto byl v takové podobě nevhodný pro tuto studii, jež zkoumá význam kulturních jednotek. Tak kategorie v tomto případě označovaly jednotlivé kulturní jednotky a byl u nich určován pouze kontext, což je soubor vlastností, jež kulturním jednotkám náleží (Strauss a Corbin 1999). Výsledek axiálního kódování v tomto smyslu lze nalézt v následující, čtvrté, části. Zároveň je to také deskripce části kultury homérského Řecka.

Závěrečným typem kódování v metodě zakotvené teorie je selektivní kódování. Tímto procesem se dosahuje vytvoření teorie

o realitě, která je zakotvená v datech. Selektivní kódování probíhá v pěti fázích, jež ale nastávají současně. Jsou jimi vyložení kostry příběhu, uvedení pomocných kategorií do vztahu k centrální kategorii, vzájemné uvedení kategorií do vztahu, ověřování těchto vztahů a doplnění kategorií (Strauss a Corbin 1999). Opět, pomocné kategorie byly u předkládané práce vztahovány k centrální kategorii pouze ve smyslu kontextu. Jako centrální kategorie se ukázalo být příbuzenství. V rámci fáze doplnění kategorií bylo využito další literatury, jak různých etnografií a teoretické antropologické literatury, tak i dalších zdrojů zabývajících se starověkým Řeckem pozdější doby.

Ve stejném duchu, jako probíhalo kódování částí textu a analýza kulturních dat, byla zároveň zaznamenávána také data jiné povahy – genealogické údaje postav, neboli data relační. Důvodem pro jejich shromažďování byla snaha o zpřesnění analýzy, a také snaha sledovat etnografickou poučku, že je genealogická metoda vhodným úvodním prvkem etnografické práce, neboť umožňuje rychlé zorientování se v terénu (Rivers 1900, Schusky 1965). Doufal jsem, že bude lze dosáhnout stejného efektu i při aplikaci na Odysseiu. Bohužel očekávání vložené do této činnosti nebylo zdaleka naplněno. Nicméně byl vytvořen korpus genealogických schémat zahrnující všechny postavy, které jsou v Odysseii zmiňovány. Tato schémata byla dále použita při analýze ostatních dat, nutno ale podotknout, že v menším měřítku, než bylo na počátku výzkumu předpokládáno.

4 DESKRIPTIVE VYBRANÝCH ASPEKTŮ ŘECKÉ KULTURY

V této kapitole jsou popsány některé atributy kulturních systémů příbuzenství, rodiny a genderu Řecké kultury. Tento popis je výsledkem druhého kroku analýzy, axiálního kódování. Důvodem, proč je zde zařazena tato kapitola, je, že vychází čistě a úplně z dat a popisy by měly být prosté jakékoliv interpretace. Čtenář se tak může seznámit se základem, z něhož vycházejí hlubší interpretace v kapitole následující, aniž by musel znát celý korpus kódovaných segmentů, s nimiž bylo pracováno, či zkoumaného textu. A ověřit si platnost výroků.

4.1 Zrození

Pokračování domácnosti lze zajistit pouze skrze další generaci jedinců, kteří se do ní narodí. Řecké doby bronzové měli evidenci o tom, že dítě bylo počato při pohlavním styku muže a ženy, přičemž svůj podíl na životě dítěte měli muž i žena. Samotný život dítěti dával, za pomoci bohů, otec, on dítě počínal a vnášel do něj svou součást. Žena během těhotenství dítě dotvářela a porodila jej. Dítě tak bylo chápáno jako vlastnictví muže, žena dítě rodila pro muže, nikoliv pro sebe, nebo patri- či matri- linii. I když dítě pocházelo z rodu otce i matky, tento původ měl význam spíše pro vztah dítěte s otcem matky, který dítě pojmenovával, se kterým ho pojilo krevní pouto a který byl přítomen v domě matky, když bylo dítě porozeno. Matka i otec měli vliv na fyzické i psychické vlastnosti dítěte, přičemž role matky byla daleko menší než role otce.

Rozlišovali mezi sociálním a biologickým otcovstvím. Od okamžiku narození byl pro život dítěte důležitý pouze sociální otec, pater. V případě, že dítě mělo genetického otce (genitor) rozdílného od sociálního a tato skutečnost byla obecně známá, nezpůsobovala tato situace pro život dítěte větší obtíže. A tak dívky mohly otěhotnět ještě před svatbou, navíc s někým jiným, než byl jejich budoucí manžel, aniž by jim to zamezilo vdát se. Pokud bylo potřeba znát otce, otcovství bylo přisouzeno některému

z bohů. Přesto sexuální aktivita dívek před svatbou nebyla společensky přípustná, byla ale tolerována. Po svatbě byl pohlavní styk s někým jiným, než s vlastním manželem přísně zapovězen.

Žena ve vztahu k dítěti vystupovala také ve dvou pozicích. Po stránce biologické dítě porodila, což jí k dítěti dávalo jedinečný vztah vyznačující se vzájemnými emocionálními a sociálními závazky. Dále bylo potřeba dítě vychovat. Hlavní část výchovy spočívala na bedrách paní domu, další ženy v domě, služebné či další manželky, se na výchově také podílely, a proto byly stejně nazývány matkou.

4.2 Manželství

4.2.1 Sňatek

Když muž dospěl, bylo na čase se oženit, a tak získat dědice. Vhodnou partnerku si muž hledal spíše sám, byla zde ale možnost, že mu jeho otec sňatek domluví. To zejména v případě, že syn byl dědicem, ale nenarodil se z řádného manželství, takže pro ostatní aristokracii byl neznámý a jeho původ byl zpochybnitelný.

Vyhlednutou ženu a jejího otce se ženich snažil přesvědčit o své vhodnosti svým původem, množstvím darů a osobnostními vlastnostmi. Mohlo se stát, že charakter ženicha byl natolik výjimečný, že byl hlavním důvodem pro sňatek, a zcela převážil jak původ, tak bohatství. V takovém případě tím, kdo posuzoval charakter a došel k závěru, že je ženich pro nevěstu vhodný, nehledě na původ a majetek, byl otec nevěsty. Otec nevěsty a její bratři nejprve posoudili vhodnost nápadníků, ze kterých si nevěsta poté vybírala sama, koho bude za manžela míti.

Nevěsta měla nápadníky ze stejné residenční lokality, jako sama pocházela, ale také z okolních, snadno dostupných oblastí. Zřídka

se provdávala na delší vzdálenosti, v takovém případě šlo už o předem domluvený sňatek. Takový sňatek, mimo oblast původu, ale nebyl veřejně schvalován.

Muž ve chvíli, kdy se začal ucházet o dívku, přihnal jejím příbuzným k hostině ovce a krávy a dával jí a jejímu otci dary, různé šperky, umělecké předměty a umělecky zpracované předměty denní potřeby. Cílem mu bylo předčít ostatní nápadníky množstvím darů, které hodlá věnovat. Také od množství darů, které ženich dával otci nevěsty, závisela velikost věna, již otec dával nevěstě, čím více darů, tím větší věno. Věno dostávala nevěsta od otce a matky, a tvořilo ho služebnictvo, oblečení a umělecky zpracované předměty denní potřeby. Po přijmutí věna nevěsta ztrácela nárok na dědictví majetku po úmrtí jejího otce. Při svatbě navíc matka ženicha dávala jeho nevěstě darem ženské oděvy.

Nápadník po nějakou dobu pobýval v domě otce nevěsty, aby se s budoucím tchánem a manželkou lépe seznámili. Po rozhodnutí o uzavření sňatku se konala veřejně oznámená svatba, či spíše svatební hostina. A to na dvakrát, jednou v domě otce nevěsty, podruhé v domě otce ženicha, pokaždé pro příbuzné přináležející k tomu domu. Po svatbě se pár usadil v domě otce ženicha. Novomanželský pár jiného, než prvorozeného syna, si nicméně mohl vytvořit domácnost novou, do budoucna se stejně předpokládalo, že nezůstane v otcově domě, jež převezme prvorozený syn.

Sňatkem získal manžel výhradní právo na sexualitu manželky. Pokud manželka měla pohlavní styk s jiným mužem, manžel měl právo ji zapudit a požadovat náhradu za dary, jež věnoval otci manželky, a také náhradu od toho, kdo ji svedl. Manžel měl oproti tomu možnost mít pohlavní styk a i děti s kolika ženami chtěl. Jednalo se především o služebné ve vlastním domě, jež koupil či získal na kořistných výpravách. Některé z nich mohl pojmout i za manželku, vedlejší, aby tak zajistil postavení dětem, které porodí, a jejich nárok na majetek.

Po úmrtí manžela se žena mohla znovu vdát. Nejdříve ale musela vychovat prvorozeného syna a během této doby dohlížela na dům a majetek. Teprve až tento prvorozený syn dospěl tak, že se dokázal o dům a majetek starat sám, a měl si najít nevěstu, mohla se vdova znovu vdát. Tentokrát ji ale provdával její syn, jako dědic jejího manžela a majitel domu, ve kterém vdova bydlela.

4.2.2 Vztahy v domácnosti i mimo ni

Vztah mezi manželi byl chápán jako neměnný a trvalý, vyznačující se péčí o dům a potomky. Emocionální blízkost mezi manželi byla chápána jako ideál, který se časem snad povede vybudovat, nicméně pro fungování rodiny nebyla nezbytná. Manželka byla podřízena manželovi, a byla připoutána k jeho domu. Jejím úkolem bylo dům ochraňovat, pečovat o děti v něm, stejně tak o manžela, zejména ve stáří, a jeho majetek, a dle svých schopností tento majetek dále rozmnožovat. Na oplátku od manžela očekávala ochranu života a šíření dobré pověsti mezi lidmi, za to, že řádně vykonává všechny své povinnosti. Ze všech povinností manželky byla nejdůležitější péče o dům, protože manžel byl téměř neustále někde na cestách, ať už na válečných výpravách, nebo cestách obchodních či politických. Žena tak trávila v domě většinu času sama, obklopena služebnictvem a dětmi, během této doby nesměla dopustit rozkrást majetek v domě a nechat se svést jiným mužem.

Byl-li vztah manželů chápán tak, že v něm emoce nemusely hrát významnou roli, v případě vztahu otce k dětem to bylo jinak. Obzvláště to bylo patrné pro vztah otce s dcerou, jež vůči otci má minimum povinností. Kromě částečné správy majetku otce, čímž se připravuje na převzetí těchto povinností v manželství, a nutností dobře se vdát, byl tento vztah naplněn láskou. Naproti tomu synové dokud zůstávali v otcově domě, mu byli podřízeni a podíleli se ve větší míře na hospodářském využívání majetku. Na oplátku dostávali kromě

emocionální podpory také podporu ve svých konfliktech. Ale také majetek, díky kterému se mohli oženit a zajistit si samostatné živobytí.

Vztah matky a dětí byl ještě více neformální. Poté, co dítě porodila a dopřála mu správnou výchovu, v dospělosti dítěte ji vůči němu nepojily žádné závazky, ať se jednalo o dceru provdanou do jiného domu, nebo syna mající vlastní obydlí někde jinde. Nad dospělým synem bydlícím v otcově domě měla jistou moc vycházející z jejího postavení správkyne domu. Pokud žena ovdověla a dospělý syn už přebíral vládu nad domem, nebylo pro ni vhodné, aby v tomto domě dále setrvala, protože spravovat dům mohla jen jedna žena, v tomto případě synova manželka. Syn nad matkou ale stále neměl žádnou pravomoc, mohl pouze dohlédnout, aby se dobře znovu provdala.

Mezi sourozenci panovala vzájemná svornost a zásada vzájemné pomoci, jak při práci, tak v konfliktu. Bratři byli ti, kteří ochraňovali svou sestru a dohlíželi, aby se dobře provdala. Dokud sestra bydlela ještě v otcově domě společně s neženatými bratry, starala se jim o oděvy.

Také s tchánem a zetěm udržoval muž dobré vztahy, založené na pobytu u prvního a pobytu druhého v jeho domě, v období námluv. Od otce své matky a jejích bratrů mohl očekávat podporu, otec matky pojmenovával nejstaršího syna a v dospělosti mu dal dary. Manželka měla vůči svým afinním příbuzným, otci a matce manžela, povinnost jim utkat pohřební rubáše.

Pro zajištění provozu domu bylo zapotřebí, aby v něm bydleli a pracovali další osoby nijak nepříbuzné s majitelem domu a jeho rodinou. Tyto osoby, služky a sluhové, protože se v domě nenarodily byly získávány z vnějších zdrojů čtyřmi způsoby. Darem, ku příkladu jako věno, nebo byly součástí válečné kořisti, byly koupeny, anebo najaty. Pokud byly tyto osoby nedospělé, dostalo se jim stejného vychování od paní domu, jako vlastním dětem. Sluhové potom byli na hospodářské zázemí domu, pastviny, sady a pole, o něž pečovali, s ostatními obyvateli

domu ale vcházeli běžně do styku při svých povinnostech. Služebné zase vykonávaly své práce v domě, společně s paní domu a dělaly jí společnost. Mezi rodinou majitele domu a služebnictvem, stejně tak mezi služebnictvem navzájem panovaly formální vztahy, jež ale nepotlačovaly vzájemnou náklonnost. Starší sloužící vykonávali dohled nad mladšími a měli nad nimi podobné pravomoci jako majitelé domu, mohli je kupovat a udávat jim rozkazy.

4.2.3 Ženský svět

Kultura si pro obě pohlaví připravila jasně diferencované sociální role. Jedinci byli uvězněni ve dvou uzavřených světech, jež se málokdy prolínaly. Už jenom samotný palác byl rozdělen na ženskou, soukromou část, kam nikdo kromě manželky a jejích služebných moc nechodil, a veřejnou, mužskou část, kde byli přijímáni hosté a kde manžel trávil svůj čas v paláci. V ženské síni, jež byla umístěna v patře, pobývala manželka majitele domu většinu svého času prací ve společnosti svých služebných. Ty ji doprovázely také ve chvílích, kdy měla ženskou síni opustit a mohla by se potkat s jinými muži, než byli její příbuzní, bez svého manžela.

V ženské síni paní domu paní spřádala nitě a tkala látky. Tuto činnost mohla také vykonávat sedě po manželově boku v hlavní síni domu u krbu. Služky, pokud byly společnice paní domu, se staraly o její zábavu, když tam také nitě spřádaly, látky tkaly a navíc česaly vlnu. Další velké množství služebných mlelo na ručních mlýnech pšeničnou mouku. Mezi další úkoly služebných žen patřily činnosti zajišťující každodenní chod domácnosti jako donáška vody, příprava v hodovní síni jídla ze zásob, starost o světla a oheň v domě, praní prádla, úklid domu, koupel a péče o hosty v domě a příprava jejich lůžka. Poslední tři zmiňované činnosti vykonávala paní domu, pokud se jednalo o jejího manžela. Některé z výše uvedených prací dělaly neprovdané dcery, spíše

ale byly dozorkyněmi nad služebnými, jež pracovaly. Péče o děti a jejich výchova byla záležitostí paní domu a vybraných služebných. O zásoby se starala speciální služka, tzv. klíčnice, která také vykonávala nad služebnými dozor.

Látky, jež paní domu sama utkala, byly pouze jejím majetkem, který přidávala k tomu, co dostala od manžela při námluvách a od otce věnem. Tento majetek tvořily jak šperky, tak sluhové a služky. Zároveň byla spoluvlastnicí domu a veškerého majetku v něm a mohla s ním nakládat dle libosti v době manželovy nepřítomnosti, pokud manžel zemřel bez dědice, dům s příslušenstvím se stal jejím majetkem. Jestliže si majitel domu manželku teprve hledal a matka již byla provdána, správu majetku po dobu své nepřítomnosti předal důvěryhodné služebné.

Vzhledem k veškerému času, jež zde vdova prožila a již se cítila s domem propojená, bylo pro ni emocionálně obtížné se vyrovnat s faktem, že bude dům muset opustit a provdá se někam jinam. To ale nebylo nic proti tomu, když jí zemřel manžel, syn, či sexuální partner, v takovém případě proudy slz nebraly konce.

Jako v případě samostatného výběru manžela, pokud chtěla dívka mít sexuálního partnera před svatbou, bylo to pro ni obtížné. O takových věcech ženy nesměly mluvit, natožpak dívky, byť i jen o svatbě, a sexuální vztah před svatbou nebyl společensky schvalován. Pokud dívka projevila jen trochu aktivity v hledání partnera, byla společensky odsuzována.

4.2.4 Mužský svět

Jestliže dívka či žena nemohla být při vyhledávání partnerských vztahů aktivní, muži se v tomto ohledu činili a dávali svůj zájem neskryvaně najevo, nezaměřující se opuze na jednu partnerku. Přesto i muž mohl pociťovat před cizí dívkou stud, pokud byl nahý. Ženským

ideálem té doby byla dívka krásná, vtipná, štíhlá a v neposlední řadě pracovitá.

Kromě žen si muž musel hledět především udržení a rozšiřování vlastního majetku. Pro udržení majetku toho nicméně mnoho nedělal, pouze určil spolehlivé správce, mezi nimiž vynikala jeho manželka, jež dohlédnou, aby mu z majetku nic nemizelo. On sám se jej snažil spíše rozšiřovat činností mimo domov. A tak pořádal a účastnil se loupežných výprav s cílem získat dobytek a cizí obyvatele na prodej, či pro službu, a válečných nájezdů, jež přinášely větší zisk v podobě uměleckých předmětů a lidské kořisti. Dalším zdrojem majetku byly veřejné funkce.

A dary, jež získal na svých cestách od svých hostitelů. Takto mohl procestovat celé tehdejší Řecko a všude něco získat. Na oplátku on musel každého, kdo zavítal do jeho domu, pohostit a na rozloučenou přidat ještě dary, na znamení přátelství. Tyto se mohly sestávat z uměleckých předmětů, oblečení a služebnictva. Nejen host mohl očekávat dary od pána domu, taktéž jeho sluhové, kteří dostávali v průběhu služby vše k zajištění svých potřeb, jídlo a ošacení. Navíc za dobrou službu pán domu jako uznání daroval svým sluhům dům, pole, majetek a manželku.

Sluhové vykonávali práce na poli a v sadech a starali se o stáda krav, ovcí, koz a o vepře. Tito pastevcí měli za povinnost přihánět do domu k hostinám zvířata a pokud zde nebylo dostatek jiných mužů, též se podíleli na jejich zabití, naporcování, upečení a přichystání hostiny, jakož i obsluhy u ní. Všechny tyto činnosti ale mohl vykonávat muž jakéhokoliv postavení, zejména synové majitele domu. Mužům, bydlícím mimo palác, příslušela povinnost zpracovávat dřevo na topení a úpravu masa, stejně jako starost o tento oheň. Významnou činností mužů, jež potřebovala větší kooperaci, byla mořeplavba. Synové majitele domu se starali o tažná zvířata, a nosili různá břemena do a z domu. Také se podíleli na hrubějším úklidu domu. Majitel domu sám dočišťoval

dům se dvorem, a zejména mužskou komnatu, vykuřováním sírou. Mužská komnata byla místem, kde muž spal a hodoval se svými hosty.

V mužské komnatě se také vedly mužské hovory týkající se majetku a obce, a v případě královského domu, odkud král vládl. Místem politického rozhodování, kam byli svoláváni všichni dospělí muži v obci, bylo sněmoviště, kam se mohl každý obrátit s připomínkami k veřejnému soužití. Jednou z mužů oceňovaných mužských vlastností bylo umění hovořit právě na sněmu mužů. Další byla moudrost získaná znalostí dávných věcí, její projevy mohly být ale špatně přijímané mladšími muži. Sněm vysílal zástupce obce, aby urovnal křivdy, jež byly spáchané cizinci na majetku obce a jejích občanů. Také řešil zločiny, či spíše zabití, jež se v obci odehrály. Konflikt, který skončil tragicky, se počínal spory o majetek. Taková eskalace násilí mezi občany stejné obce byla výjimečná, bojovalo se s nepřáteli vně obce. Mezi sebou se používaly výhrůžky násilím spíše k zastrašení rivalů a udržení vlastního postavení.

4.3 Smrt

4.3.1 Pohřeb

Stejně jako všechno, co jednou začne, i život starého Řeka jednou skončil. Jednalo se o poslední změnu stavu člověka se všemi následky pro okolní společnost, která se musela vypořádat s tím, že místo svého člena jí zbylo jen mrtvé tělo, ze kterého duše odešla do Hádovy říše.

Pohřeb byl chápán jako celý proces rozloučení se se zesnulým. Nejprve bylo tělo omyto, natřeno mastmi, oblečeno do rubáše a vystaveno. Rubáš pro ty, kdo zemřeli věkem, připravovala manželka jejich syna. Ostatním byly pohřebním oděvem běžné šaty, případně zbroj, pokud muž zemřel na válečné výpravě. Nad mrtvolou se muselo naříkat a nebožtík se musel oplakávat, jako výraz žalu se stříhaly vlasy.

Pokud nebožtík zemřel ve svém domově nebo blízkém okolí, byl pohřben do země. V opačném případě se konal žárový pohřeb. Kostí byly poté uloženy do nádoby, nad kterou byla z kamení vystavěna mohyla. V případě úmrtí více lidí současně, jako v případě války, byly jejich kosti pohřbeny společně. Také se stávalo, že člověk zemřel bez možnosti pochování. V takovém případě jeho druhové třikrát zakřičeli jeho jméno a doma mu mužský příbuzný zřídil mohylu.

Pokaždé, ať už se pohřeb prováděl jakkoliv, bylo potřeba vykonat pohřební oběti. V případě úmrtí některého z hrdinů, králů se uspořádaly závody o drahocenné odměny, jichž se mohl každý účastnit. Nakonec mužský příbuzný uspořádal pohřební hostinu, jíž se taktéž mohl účastnit kdokoliv.

4.3.2 Nástupnictví a dědictví

Smrt muže s sebou přinesla potřebu jeho společenské funkce definitivně delegovat dál a předat jeho majetek další generaci. Tak tomu bylo ale pouze pokud zemřel předčasně. V opačném případě prvorozený syn postupně přebíral jeho veřejné funkce, až muž sám, nebo pod tlakem okolních šlechticů, funkce složil, neboť byl neschopný je vykonávat, či předpokládal, že jeho syn je bude vykonávat lépe. Dále ale zasedal na sněmu mužů obce, kde se podílel na dohledu nad správou věcí veřejných. Jeho nástupce byl volen sněmem obce a mohl být vybrán z jakéhokoliv šlechtice. Jeho syn, nejenže měl tu výhodu oproti ostatním kandidátům, že se na výkon funkce připravoval, ale také jeho původ mu zajišťoval lepší pozici při volbě. Jestliže zemřel muž bez syna, nebo tento syn byl pro svůj nízký věk neschopný se funkce zhostit, preferovanou volbou byl mužův bratr. Pokud ani tato možnost nepřicházela v úvahu, strategií, jak vylepšit své šance u volby, bylo vzít si za manželku vdovu po muži, či jeho dceru.

Víceméně to, co platilo o nástupnictví, platilo do jisté míry také o dědění majetku. Otec majetek postupně předával svým synům a dcerám, ať již z řádného manželství, nebo vedlejších manželek. První majetek, který dostali synové, byl použit na zaplacení ceny za nevěstu, dcery zase od otce obdržely věno. Přesun dalšího majetku závisel na tom, zda dům stál v městském centru zemědělského osídlení, v kterémžto případě k domu přináležely další zemědělské usedlosti, nebo v městské aglomeraci, kde k domům žádné nepatřilo. V prvním případě otec předal prvorozenému synovi městský dům s přináležejícím majetkem po jeho svatbě, ve druhém případě synové museli počkat až do smrti otce, poté si majetek sami rozdělili. Dědila ale také neprovdaná dcera. Jestliže muž zemřel bez dědice, ale zanechal po sobě vdovu, jeho majetek získal ten, kdo se oženil s touto vdovou. Pokud ani to nebylo možné, či spáchal zločin proti obci a byl za to zabit, jeho majetek propadl obci. Při smrti krále nebo héra je část jeho majetku rozdělena mezi vítěze závodů, jež byly pořádány na jeho počest při jeho pohřbu.

5 INTERPRETACE KULTURNÍCH SYSTÉMŮ

Pro sledování argumentace některých problémů v této části doporučuji čtenáři vrátit se k části minulé, kapitole *Deskripce vybraných aspektů Řecké kultury*. Neboť zde předkládaná interpretace vychází z ní a ne tak z objektu studie. Nicméně fragmenty z originálu jsou zde uvedeny, aby pomohly ilustrovat zkoumané jevy.

5.1 Příbuzenství

"Moudrostí přijímanou antropologií je, že příbuzenství představuje základní esenci toho, co to je být člověkem".
(Ladislav Holy 1996:9).

Příbuzenství v takové či jiné podobě nalezneme ve všech společnostech jako základní princip pro celou škálu interakcí mezi jedinci, které považují za bližší než jiné. Lidé se záměrně organizují do různých sociálních skupin, které bývají nejčastěji vytvářeny na základě příbuzenství jedinců. Pokud poznáme příbuzenství, jsme schopni z něj odvozovat mnoho dalších sociálních jevů vyskytujících se ve sledované kultuře. Před tím ale musíme udělat ještě jeden krůček do základů, na kterých příbuzenství dané kultury stojí. A to poznat příčinu, jež zakládá představu či představy spojující lidské bytosti dané kultury.

Nejsem erudovaný v klasické řečtině, abych mohl vysvětlit představu, jež byla základem příbuzenství, pouze z rozboru významů, jež některá slova v Homérově *Odyseie* nabývají, tak jak je to běžnou praxí hellénské historiografie. Mým výchozím bodem jsou vztahy.

Do analýzy amerického příbuzenství Davidem Schneiderem představené v knize *American Kinship* (1968), byla v antropologické teorii implicitně přítomna představa univerzálního, mezikulturního základu příbuzenství na základě lidské reprodukce a biologicky definovaných

vztahů. Tento předpoklad, který umožnil důležitý rozvoj příbuzenské teorie, byl Schneiderem zpochybněn jako etnocentrické vnášení vlastních představ do vědecké praxe. Zjistil, že Američané posuzují své příbuzné na základě dvou představ, jedna má kořeny v oblasti přírody, druhá v oblasti práva. Jejich příbuzní tak jsou rozdělováni do třech kategorií spřízněnosti: 1) přirození (přítomnost přírodního základu, ale absence právního); 2) *in-laws* (vztah je ustanoven právně, např. Manželstvím, ale chybí zde přírodní základ); a 3) pokrevní (vztah je založen jak na přírodním, tak právním základě) (Schneider 1968:28). Jako u mnoha dalších aspektů kultury bylo chybné předpokládat, že západní pojetí se může nekriticky aplikovat při studiu dalších kultur světa.

Antropologie příbuzenství byla touto kritikou biologického základu příbuzenství na několik desetiletí paralyzována, protože ztratila oporu pro mezikulturní srovnávání, což mělo podle některých vést k úplnému opuštění samostatného studia příbuzenství (Galvin 2001). Nicméně někteří vědci se zaměřili více na emickou perspektivu a dokázali tak obrátit pozornost mimo biologii ve studiu příbuzenství. Současný mezikulturní model příbuzenství (dle Galvin 2001) je vlastně rozpracováním Schneiderova modelu amerického příbuzenství. Také pracuje se dvěma základními systémy – *systémem sdílení* (*Order of Sharing*) a *systémem potvrzení* (*Order of Ratification*), které jsou kombinovatelné opět do tří kategorií spřízněnosti. Těmi jsou příbuzenské vztahy založené pouze na sdílení, nebo pouze na potvrzení (či institucionálně vzniklé), nebo kombinací sdílení a potvrzení. Aspekty *systému sdílení* jsou dvojího druhu, jedny jsou hmotné, mezi něž patří sdílení genů, jídla, přístřeší a tělních tekutin, a druhé, sdílení prostoru a znečištění, jsou nehmotné. *systém potvrzení* má také dvě podoby, jedna je explicitní, kdy příbuzenský vztah vzniká skrze formální instituci, a druhá je implicitní, při které příbuzenský vztah je potvrzen časem. Příbuzenství tak nelze chápat jako něco, co jednou, v jeden okamžik,

vznikne a trvá na věčné časy. Dvě osoby se spíše stávají příbuznými postupně.

Každý člověk má unikátní okruh osob, se kterými je příbuzný. A každý příbuzenský vztah zakládá mezi dvěma osobami přátelství a určité závazky (Keesing 1975). Proto se podíváme podrobněji, co je základem vztahu mezi různými kategoriemi příbuzných, a jaký význam, nebo-li obsah, měly jednotlivé příbuzenské vazby.

5.1.1 Základ příbuzenství

Kultura zobrazená v homérově Odysseie rozlišovala tři koncepty, na nichž byly založeny příbuzenské vztahy. Byly jimi sdílení krve, domu a potvrzení sňatkem.

Začněme s představou prokreace, jež byla základem pro koncept sdílení krve. Dítě bylo počato při pohlavním styku mezi mužem a ženou. Tím, kdo počíná dítě a má hlavní zásluhu na jeho vzniku, je otec. To on dítě zakládá, předává má mu část sebe sama. Tím, co je otcem předáváno je pravděpodobně jeho krev, která se mísí s krví matky:

S tou se Poseidón sloučil a zplodil syna z té ženy (...)
(VII 54 - VII 71)

(Meneláos Télemachovi:) Opravdu z dobré jsi krve (...)
(IV 610 - IV 610)

Avšak otcův díl krevního základu byl důležitější než matčin. Ten s sebou nesl většinu „dědičných informací“, díky kterým se dítě podobalo na otce jak ve fyzické podobě, tak intelektu. Matčin podíl byl až druhořadý.

Žena při pohlavním styku jednala vždy pouze pasivně. A stejnou roli hrála matka v případě vzniku dítěte. Matka dítě nevytvářela,

neformovala ho, pouze byla oplodněna mužem (i nevědomky) a do roka mu porodila potomstvo.

(...) Zemětřás, objal ji v lásce, kde mírná ústila řeka. Vzdula se kolem nich vlna kol dokola, podobná hoře, ve velký oblouk se pnouc, jenž ukryl boha i ženu. Rozepjal jí panenský pás a ve spánek pohřížil dívku. Avšak jakmile bůh již dokončil milostné dílo, pravici vřele jí stiskl a takto jí s důrazem pravil: „Raduj se, ženo, z mé lásky! Již průběhem jednoho roku porодиš skvělé děti - vždyť nebývá nadarmo bohů milostný styk (...)
(XI 234 - XI 258)

Podle řeckého filosofa Aristotela, který žil o několik století později než domnělý autor Odyssey, matka při početí dítěte poskytuje neopracovaný materiál a otec přispívá formováním a rozpohybováním, muž určuje formu a žena dodává hmotu (Carson 1990).

Jak lze vypožorovat, vztah mezi oběma rodiči a jejich dětmi byl založen primárně na vlastnictví stejné substance, jež jim kolovala v žilách – krve. Příbuzenství založené na krvi je prvním způsobem, jakým Řekové doby homérské chápali příbuzenské vztahy. Každý jedinec vlastnil část krve matky a část krve otce, dvě rozdílné části, které otec s matkou nesdíleli. Částečné vlastnictví stejné krve jedinci umožňovalo být zároveň chápáno být příbuzným otcovými i matčinými předky. Příbuzenství na stejném principu společné krve nekončilo u první vzestupné a sestupné generace, ale teoreticky mohlo obsáhnout kohokoliv v přímé patri- i matri- linii. V textu se nicméně neobjevují vztahy překračující dvě generace, jež by měly nějaký obsah, kvůli tomu, že osoby starší než prarodiče postav nebyly živé, ale je zde zmiňován původ od mrtvého předka.

(O Télemachovi:) (...) a zpupní ženiši po něm pasou, až bude se vracet – by z Ithaky Arkeisia, rovného bohům, plémě – ten pravnuke – zmizel i s jménem. (XIV 180 – XIV 182)

Společně s příbuznými v přímé descendenční linii zahrnovalo příbuzenství na základě představy společné krve také kolaterály, tj. vlastní bratry a sestry, bratry otce a matky. Analogicky lze snad předpokládat, že společná krev pojila jedince také se sestrami matky a otce a sourozenci prarodičů, o takovýchto vztazích text bohužel nezmiňuje nic. Pro všechny tyto vztahy platilo, že byly trvalé a neměnné, za žádných okolností nemohly být ukončeny.

Chtěla bys tedy jít s námi zas do svého domova nazpět, otcův a matčin dům zas uvidět s vysokým stropem? (XV 430 – XV 433)

(Eumaios:) (...) vždyť nenajdu nikde pána tak dobrého srdce, ať kamkoli na světě přijdu, ba ani kdybych se vrátil k své matce a k vlastnímu otci domů, kde jsem se zrodil, a oni mě pěstili sami. Přec však ni pro ně tak nelkám, ač přál bych si z celého srdce spatřit je na vlastní oči a žít zas v otcovské zemi. (XIV 138 – XIV 144)

(Odysseovi:) Nyní tě při tvých milých však prosím, vzdálených doma, při tvé choti a otci, tvém pěstounu, když jsi byl malý, při tvém jediném synu, jež doma jsi v paláci nechal (...) (XI 66 – XI 68)

V některých případech si jednotlivci nemuseli být vědomi toho, že jsou vzájemně příbuzní v důsledku dlouhodobého odloučení, přesto mezi nimi tento vztah existoval a závazky z něj vyplývající musely

být dodržovány. To se stalo centrem příběhu o Epikastě a Oidipovi, jediném případě incestního tabu v Odysseie:

Půvabnou Epikastu jsem uviděl, Oidipa matku, která strašlivý čin kdys provedla z nevědomosti: vdala se za svého syna. Ten zabil vlastního otce, než si ji vzal, však bozi ten čin hned roznesli světem. (XI 270 – XI 273)

Dalším způsobem příbuzenství byly vztahy potvrzené institucionálně na základě sňatku dvou jedinců. Manželce vznikl příbuzenský vztah s manželem, jeho otcem a jeho matkou. Manželovi zase s manželkou a jejím otcem. Můžeme pouze předpokládat, že díky zaměření se především na muže, byl vztah manžela s matkou manželky opomenut. Nicméně není evidence, že by manželství zakládalo další příbuzenské vztahy (s bratry a sestrami manželů):

Či ti snad před trojským městem i některý příbuzný zhynul, výtečný muž - snad zeť, snad tchán? Ti z veškerých lidí po vlastní krvi a rodu nám bývají nejdražší v srdci. (VIII 581 – VIII 586)

Ty opatruj vše, co je tady, pečuj mi o mou matku i o otce v paláci našem, stejně jak teď, ba ještě snad víc, když já budu vzdálen! (XVIII 266 – XVIII 270)

Příbuzenské vztahy vzniklé na základě sňatku jsou, na rozdíl od příbuzenství založeném na společné krvi, zrušitelné. A to buď ve chvíli, kdy je zrušen sňatek, který je zapříčinil, anebo po úmrtí jednoho z manželů.

(...) těžko bych jejímu otci velkou náhradu dal, když matku bych svévolně vyhnal. (II 129 – II 132)

(...) mé okovy lstné tak dlouho je poutati budou, dokud mi nevrátí otec mé veškeré milostné dary, jež jsem mu věnoval kdysi zde pro tuto nestoudnou dívku. (VIII 306 – VIII 320)

Příbuzenský vztah vzniklý sňatkem byl exkluzivní, jedinec nemohl mít více vazeb stejného druhu v jeden okamžik. Sňatek byl považován za zrušený, pokud manžel opustil dům a po určitou dobu se nevracel, neboť se mělo za to, že zemřel nebo byl zajat a prodán do otroctví. Manželka si mohla vymoci zrušení sňatku pouze pokud spáchala cizoložství a manžel tuto skutečnost objevil. Pokud manželka utekla s jiným mužem, manželství s prvním bylo nadále považováno za jediné legitimní (což se stalo důvodem války v Tróji).

(...) je pryč můj manžel, aniž jste mohli záminku nějakou jinou si vymyslet, nežli že se mnou dychtíte uzavřít sňatek a mne tak pojmuti za choť. (XXI 68 – XXI 73)

Víš přec, jakého ducha má v prsou leckterá žena: tomu chce zvětšovat jmění, kdo bude ji za ženu míti; na své dřívější dítky a milého manžela z mládí nemyslí už, když zemřel, a dále se po něm už neptá. (XV 20 – XV 23)

(Helena:) ... a já jsem zradila dceru, svůj manželský pokoj a muže, ačkoliv neměl vady ni v rozumné mysli, ni v kráse. (IV 263 – I V 264)

Pro řeckou kulturu homérské doby je třeba přidat ještě další rozměr příbuzenských vztahů. Jsou to vztahy vycházející ze společné rezidence.

Ty jsou postaveny na roveň příbuzenským vztahům založeným na společné krvi. Umožňují tak rozšiřovat počet členů domácnosti. Tyto rezidenční příbuzenské vztahy figurují pouze ve smyslu hlava domu/manželka hlavy domu – jedinec. Dvěma osobám takovýto vztah nevznikl, pokud byly obě v postavení podřízeném pánovi domu nebo jeho manželce.

Ze svého vlastního jmění ji kdysi Láertés koupil, ještě když mladistvá byla, dvacet býků dal za ni; stejnou jí vzdával čest jak ctěné manželce v domě, v styk s ní však nevešel nikdy, by nebudil žárlivost v choti. (I 430 – I 433)

(Eumaios, sluha, o Antikleie, své paní:) (...) poněvadž se statnou dcerou mě vychovala v svém domě, s Ktimenou v dlouhém rouše, svým posledním, nejmladším děckem. S tou jsem byl vychováván, jen ctíla mě o něco méně. (XV 363 – XV 365)

Jenom Melanthó sličná si na něho vyjela hrubě, kterou Dolios zplodil a pěstila Pénélopeia, chovala ji jak dceru a milé jí dávala hračky, přesto však s Pénélopou, svou paní neměla soucit, naopak, s Eurymachem se potají scházela k lásce. (XVIII 321 – XVIII 325)

5.1.2 Význam příbuzenských vztahů

Na základě výše uvedené argumentace jsme došli k závěru, že příbuzenské vztahy Řeků doby homérské vznikaly na základě tří konceptů. Dva z nich podle modelu představeném Kethy-Lee Galvin (2001) patří do *systému sdílení* a jeden do *systému potvrzení*. Jsou to koncepty sdílení krve a domu a potvrzení sňatkem. Pokud

je zkombinujeme na základě přítomnosti či absence, vyjde nám devět kategorií vztahů, jež by měly mít podobný obsah.

Prvním byl vztah mezi rodiči a dětmi zrozenými z manželství. Tento vztah byl charakteristický přítomností všech tří konceptů. Vzájemná náklonnost byla zde nejvyšší, a také vzájemné závazky. Od dětí se očekávala absolutní poslušnost. Ty zase se mohly spoléhat na řádnou výchovu, která se jim dostane, ochranu, a dědictví při úmrtí rodiče.

(Alkinoos) přikázav mužnému synu, by povstal, Láodamantu, který mu po boku seděl a kterého miloval nejvíc. (VII 170 – VII 171)

Jistá komplikace v tomto vztahu nastala v případě společné rezidence dospělého syna a matky bez otce. Ilustrací je proměna vztahu Télemacha a jeho matky Pénélopeiy. Dokud byl Télemachos ještě nedospělý, matka nad ním měla zcela jasné a nezpochybnitelné pravomoci, vyplývající z toho, že je jeho řádná (potvrzení sňatkem) matka (sdílení krve) a paní domu (sdílení domu). Ve chvíli, kdy se stal dospělý se vztah založený na sdílení domu otočil v matčin neprospěch. On byl teď ten, kdo měl veškeré pravomoci a autoritu nad matkou, stejně jako má pán domu nad služebnictvem (viz níže). A nadále je pojilo pouze slabé emocionální pouto stejné jako v případě matky a samostatně žijících dětí.

Télemachos, ten dorůstal teprv, i nedopouštěla matka, by rozkazy dával zde v paláci služebným ženám. (XXII 421 – XXII 427)

(Télemachos:) Antinoe, mně nelze přec matku a pěstounku vyhnat z domu, nechce-li sama! Můj otec je ve světě někde, ať už mrtev či živ (...) (II 129 – II 132)

(Télemachos:) Stydím se vyhánět však svou rodičku násilnou řečí z paláce, nechce-li sama - to nesmíš dopustit, bože! (XX 344 – XX 345)

(Télemachos Pénélopeie:) Jdi však v komnatu ženskou a vlastní práce si spravuj, kužel a stav, a přikazuj služkám, ať bedlivě všechny hledí si prací svých - však luk, ten starostí bude mužů - a nejvíce mnou, jenž ve svém domě jsem pánem! Ona užasla velmi a nazpět šla v komnatu ženskou, neboť tu moudrou synovu řeč si vštípila v srdce. (I 355 – I 361)

Víš přec, jakého ducha má v prsou leckterá žena: tomu chce zvětšovat jmění, kdo bude ji za ženu míti; na své dřívější dítky a milého manžela z mládí nemyslí už, když zemřel, a dále se po něm už neptá. (XV 20 – X V 23)

Další kategorií byl vztah na základě potvrzení sňatkem a společné residence. Takový vztah byl možný mezi samostatně žijícími manžely, manželkou a rodiči manžela, pokud žili ve stejném domě v případě patrilokální residence, nebo manželem a rodiči manželky, pokud žili ve stejném domě v případě matrilokální residence. Vyznačuje se podřízeností manželky, nebo přistěhovalého manžela autoritě pánu domu, případně jeho manželce. Manželka na druhou stranu mohla očekávat ochranu života a své pověsti. Vzájemná náklonnost v takovém vztahu byla vítaná, ale nebyla nutností. Co se týče vztahu nesamostatně žijících manželů, ten byl podobný jako vztah mezi zetěm a tchánem (obsahem byla vzájemná náklonnost a spolupráce).

Bozi pak račte ti dát, co sama v své mysli si žádáš, muže i dům - též přidejtež vám dar svorného ducha vzácný! Nic lepšího nad to ni hezcího na světě není, než když smýšlením svorni svou

domácnost společně vedou žena i muž - svým odpůrcům
(VI 180 – VI 185)

(Alkinoos Áreté:) Ženo, dej přinést truhlu, tu skvostnou, nejlepší
ze všech, do ní vypraný plášť i se sukní ulož, ty sama, ohněm
pak rozpalte kotel a hostovi ohřejte vodu, (...)
(VIII 424 – VIII 426)

Jim pak staříčkový Nestór byl vůdcem, gerénský jezdec, synům a
mužům svých dcer a vedl je v krásný svůj palác.
(III 386 – III 389)

Odyseia nám ukazuje ještě jeden případ, který je charakteristický
převrácením rolí mezi manželkou a manželovými rodiči. Jedná
se o situaci, kdy manžel přebral vládu nad domem, ale jeho rodiče v něm
stále žili. V danou chvíli to byla manželka, kdo byl nadřazený manželovým
rodičům a zajišťoval jim ochranu. Tento aspekt byl obzvláště patrný,
pokud manžel se zdržoval mimo dům.

(Odysseus Pénélopei:) Ty opatruj vše, co je tady, pečuj mi o
mou matku i o otce v paláci našem, stejně jak teď, ba ještě snad
víc, když já budu vzdálen! (XVIII 266 – XVIII 270)

Vztah mezi pánem či paní domu a služebnictvem byl jediným, který
přicházel v úvahu při uplatnění jediného kritéria sdílení residence.
Jako takový se vyznačoval absolutní podřízeností sloužících, kteří mohli
očekávat pouze zajištění své existence. Sluhové a služky se mohli silně
emocionálně připoutat ke svému pánu, aniž by očekávali něco podobného
v opačném směru. Nedospělým jedincům se dostávalo podobné
pozornosti jako dětem pánů.

(Eumaios:) (...) vždyť nenajdu nikde pána tak dobrého srdce, ať kamkoli na světě přijdu, ba ani kdybych se vrátil k své matce a k vlastnímu otci domů, kde jsem se zrodil, a oni mě pěstili sami. Přec však ni pro ně tak nelkám (...) (XIV 138 – XIV 144)

(Eumaios, sluha, o Antikleie, své paní:) (...) poněvadž se statnou dcerou mě vychovala v svém domě, s Ktimenou v dlouhém rouše, svým posledním, nejmladším děckem. S tou jsem byl vychováván, jen ctíla mě o něco méně. (XV 363 – XV 365)

Jenom Melanthó sličná si na něho vyjela hrubě, kterou Dolios zplodil a pěstila Pénélopeia, chovala ji jak dceru a milé jí dávala hračky, přesto však s Pénélopou, svou paní neměla soucit, naopak, s Eurymachem se potají scházela k lásce. (XVIII 321 – XVIII 325)

Sourozenci, kteří sdíleli jen jednoho rodiče, vůči sobě nenacházeli žádné kulturně předepsané způsoby jednání. Podobně neprovdaná matka, jež porodila potomka, se v pozdějším období života svého potomka neangažovala. Dítě patřilo otci-pánovi domu a bylo vychováváno jeho manželkou. Příbuzenský vztah založený čistě na vlastnictví (části) společné krve byl nejslabší.

(přestrojený Odysseus:) Avšak konečně přec ho odvěkly bohyně smrti v Hádův pochmurný dům. Pak statek si rozvrhli v díly zpupní synové jeho a losem se dělili o něj. Mně však dali jen málo a k tomu mi obydlí přiřkli. (XIV 207 – XIV 210)

V případě nemanželského dítěte byl jeho vztahu s otcem založený na sdílení krve a sdílení domu. Takový potomek se od otce dočkal podobné pozornosti jako jeho legitimní děti. Nemohl ale očekávat stejnou míru zajištění svých životních potřeb po úmrtí otce.

(přestrojený Odysseus:) Rodem pocházím z Kréty, jak pyšním se, z prostranné země, otec byl zámožný muž - však jiní ještě a četní synové zrozeni byli a vzděláni v obydlí našem, praví a z manželky řádné. Mne zrodila koupená matka, vedlejší choť, však stejně mě ctil, jak pravé své syny Kastór Hylakův syn. (XIV 199 – XIV 204)

(přestrojený Odysseus:) Avšak konečně přec ho odvěkly bohyně smrti v Hádův pochmurný dům. Pak statek si rozvrhli v díly zpupní synové jeho a losem se dělili o něj. Mně však dali jen málo a k tomu mi obydlí přiřkli. (XIV 207 – XIV 210)

Kategorie, jež soustřeďuje vztahy založené na sdílení krve a potvrzení sňatkem, je nejobsáhlejší. Obsahuje sourozenecké vztahy, vztahy jedince s rodiči a sourozenci otce, rodiči a sourozenci matky, a samostatně žijícími dětmi a rodiči. Ty jsou charakteristické imperativem vzájemné výpomoci, jak při konfliktech, tak v hospodářských činnostech. Jinak jsou to vztahy poměrně volné, bez jakékoliv formy donucování. Hlavní účelem takového vztahu je ochrana příbuzných a jejich zájmů.

Vždyť bylo určeno kdysi i mně být na světě blažen, mnohou však zpupnost jsem spáchal, jsa sveden silou a mocí, na otce spoléhaje a také na vlastní bratry. (XVIII 138 – XVIII 140)

Či snad vůči svým bratrům máš stížnosti, na které přece v boji se spoléhá muž, byť nastal i veliký zápas? (XVI 95 – XVI 98)

Tak jsem vzdálen i já své otčiny, usmrtiv muže, krajana. Přemnoho má jak rodových bratrů, tak přátel po Argu, pastvišti koní - ti vládnout Achajům mocně. (XV 272 – XV 274)

Ale když k přeskvostnému se blížila otcovu sídlu, stanula před vschodem domu, a bratří podobní bohům shlukli se kolem sestry a ihned zpode jha vozu jali se vypřahat mezky a do domu nosili roucha. (VII 3 – VII 6)

Jsi-li však některá z lidí, co mají na zemi sídlo, třikrát blaženi jsou tvá vznešená matka i otec, třikrát blaženi bratři! (VI 153 – VI 155)

Vztah manžela s otcem manželky, je případem kategorie, ve které figuruje pouze potvrzení příbuzenství sňatkem, byl založen čistě na vzájemném porozumění.

Či ti snad před trojským městem i některý příbuzný zhynul, výtečný muž - snad zeť, snad tchán? Ti z veškerých lidí po vlastní krvi a rodu nám bývají nejdražší v srdci. (VIII 581 – VIII 586)

Kéž by jen, Otče Die, i Athéno, kéž by jen, Foibe, takový muž jako ty, jenž se mnou stejně by smýšlel, manželem byl mé dcery a mým se pak nazýval zetěm! (VII 311 – VII 315)

5.2 Sociální struktura Řeků doby homérské

Výše uvedený popis nám podal vysvětlení, na jakých nejhlubších základech se odehrávaly primární sociální interakce Řeků doby homérské. Tyto poznatky jsou důležité, pokud chceme poznat sociální strukturu tehdejší společnosti. Předpokládám, že sociální svět tehdejší

kultury lze nejlépe (užitečně) poznat na základě jednání podmíněném příbuzenskými vztahy, a to tak, jak formují sociální skupiny.

Sociální struktura, čili společnost, se skládá z různých skupin a jejich vzájemných vztahů (Keesing 1975, Rivers 1968, Murdock 1968). Sociální skupiny se zase sestávají z konkrétních lidských jedinců, kteří spolu opakovaně jednají na základě propojeného systému sociálních rolí. Pojí je vzájemné nároky a závazky. Ty se projevují ve vnitřní organizaci sociální skupiny, v jejím členění. Kdo se stane členem sociální skupiny záleží na způsobilosti jedince ke členství, jeho svobodné volbě, okolnostem v průběhu života, ekonomické situaci apod (Keesing 1975). Některé takové skupiny jsou pouze temporální anebo se zaměřují na nějaký dílčí zájem bez většího vlivu na život svých členů a celé sociální struktury.

Oproti tomu korporované skupiny jsou odpovědí na požadavek lidských bytostí na přežití ve fyzickém světě při usedlém způsobu života. Keesing uvádí pět problémů spojených s přechodem k usedlému způsobu života, na něž je vznik korporovaných skupin řešením:

1. Jak se mají formovat stabilní a silné místní skupiny schopné jednat jako nezávislé politické jednotky při absenci centrální vlády?
2. Jak se má definovat vztah lidí k půdě? Držba půdy ve smyslu loveckých oblastí již nebyla možná v kontextu neolitické produkce jídla. Půda samotná se stala životně důležitou, a neolitická technologie nebyla slučitelná s pevným svazkem jedinců a půdou rozdělenou na malé plochy.
3. Jak se má vztah k půdě a dalším zdrojům udržovat skrze generace a jak se má přizpůsobovat demografickým změnám?

4. Jak má získávat jedinec práva, bezpečí a spojení v lokálních skupinách odlišných od jeho vlastní?

5. Jak se mají udržovat politické vztahy mezi lokálními skupinami bez centrální vlády? A pokud se objeví sváry a válčení mezi lokálními skupinami, jak se má ovládat? (1975:16)

Korporované skupiny jsou skupinami lidí, kteří společně jednají jako jedno právní individuum. Vnitřně se sice mohou členit, ale navenek vypadají jako jedno. Nejdůležitějším prvkem korporované skupiny je, že její členové kolektivně vlastní nároky na půdu a další zdroje, a tyto nároky uplatňují společnou prací, třebaže mohou hospodařit individuálně na vlastním dílu z této půdy (Keesing 1975). Dále přetrvávají v čase, jejich staří členové sice umírají, ale rodí se do nich noví. A jsou jednotkami s politickou a fyzickou mocí.

Nové členy, kteří nahrazují členy zemřelé, získávají sociální korporované skupiny na základě uplatnění descendenčního pravidla. Jenom lidé specificky příbuzní s nežijícím předkem se mohou stát členy korporované skupiny. Existují tři základní způsoby vytváření descendenčních korporovaných skupin: 1) patrilineárně (členství se přenáší pouze skrze muže), 2) matrilineárně (členství se přenáší pouze skrze ženy), 3) kognaticky (členství se přenáší jak přes muže, tak přes ženy) (Stone 2010). Nebo společnost nemusí vytvářet descendenční korporované skupiny, v takovém případě se jedná o společnost bilaterální.

Matrilineární a patrilineární společnosti jsou společnosti unilineární, kdy členství descendenční skupině se přenáší pouze skrze jedno pohlaví. Z kognatických společností můžeme vydělit ještě ty, které praktikují bilinearitu. Bilineární společnosti jsou takové, které uplatňují matrilineární i patrilineární principy zároveň, každý pro jiný účel (Stone 2010). Kognatické společnosti mají zase různé principy, jakým způsobem určit

korporovanou descendenční skupinu, do které jedinec bude patřit, a někdy má možnost ji i změnit (Keesing 1975).

Kromě sociálních skupin a korporovaných skupin můžeme příslušníky dané společnosti rozdělovat do sociálních kategorií. Stejně jako kulturní kategorie konceptuálně sdružují kulturní jednotky na základě jejich podobnosti v určitých kontextech, sociální kategorie konceptuálně sdružují lidské bytosti, pokud sdílejí nějakou sociálně relevantní vlastnost (Keesing 1975). Rozlišení jedince na základě určité sociální kategorie je podmínkou pro jeho členství v sociální (korporované) skupině.

5.3 *Vztah oikos a genos*

Historikové zabývající se **homérskými** eposy jsou často zmateni užíváním výrazů *genos* a *oikos* v eposech, jakož i v pozdější řecké společnosti (Patterson 1998). I když rozumějí distinkci mezi těmito dvěma pojmy, chápou je pouze v moderním západním významu rodinu a ne jako dva překrývající se fenomény, ale rozdílné. *Genos* je přeložitelný jako rodina, rod, *oikos* zase jako rodina, domácnost. Do *genos* se člověk narodil, bylo to společenství příbuzných. Kdežto *oikos*, také překládaný jako dům, zahrnovalo manželku, manžela, děti a pro někoho překvapivě nepříbuzné otroky. Což je kámen úrazu vidění rodiny ve smyslu příbuzenství založeném na podmínkách konsubstanciality praktikovaný dodnes některými historiky antického světa (cf. Patterson 1998, Murray 1993, Morris 1986).

Stejný problém, dlouhou dobu byl také přítomný v antropologii. Ke sklonku 50. a 60. let 20. století se zdá problém vyřešen, Jack Goody a Barbara Bender přicházejí s ideou rozlišovat tři sociální fenomény, které se mohou nezávisle proměňovat, a to rodinu, sídelní seskupení a domácké aktivity a funkce (Holy 1996).

Genos a *oikos* jsou tak v podání historiků hellénské obdoby jedním fenoménem se dvěma aspekty (de Coulanges 1998, Mireaux 1980, Finley 1964, Patterson 1998). Či spíše *genos* bývá chápáno jako vyšší organizační jednotka, než *oikos*. Toto poněkud chabé vysvětlení jde ještě dál a stává se více a více krkolomným. Což se stalo jedním z důvodů kritiky jinak empiricky významného de Coulangova díla (Sokol 1998). *Genos* se dále spojovaly do *frátrií* až nakonec daly vzniknout obci, nejposlednějšímu a nejlepšímu vývojovému stádiu. Nebo byl *genos* překládán jako klan, nicméně bez podložení takového tvrzení antropologickou teorií, takže byla tato představa postupně opouštěna (Patterson 1998, Leduc 1994).

Domnívám se, že nebyl důvod, aby žena při sňatku ztrácela svou příslušnost ke *genos* rodině otce, a byla přijata do *genos* svého manžela. Příslušnost ke *genos* otce a bratrů si podržela, a navíc jej v Homérské době předávala svým synům, případně i dcerám, jak jsem se snažil ukázat v předchozí podkapitole. To, k čemu při sňatku docházelo, byl přechod z domácnosti, *oikos*, otce a bratrů do domácnosti manžela.

Vladař posílal dceru, jež synovi průlomce vojů, Achilla, měla být ženou. Ji zaslíbil, přikývnuv hlavou, v trojské zemi, a teď jim bohové plnili sňatek. Tam tedy s vozy a koni teď vysílal tuto svou dceru, do města Myrmidonů, tak slavného, k vladaři jejich.
(IV 5 – IV 9)

(...) poněvadž se statnou dcerou mě vychovala v svém domě, s Ktímenou v dlouhém rouše, svým posledním, nejmladším děckem. Ale když zralý věk, nám oběma žádoucí přišel, do Samy provdali ji, když dostali bez počtu darů.
(XV 366 – XV 370)

(Odysseus Nausikaá:) Ten se však nejšťastnějším v svém srdci pocítí ze všech, který zvítězí dary a tebe si odvede domů.
(VI 158 – VI 159)

Tento fakt potvrzuje více empirických zjištění. V případě úmrtí manžela vdova setrvala ve stejné domácnosti dokud jí tam bylo třeba, totiž do vychování dospělého dědice muže. Teprve následně mohla domácnost opustit, znovu se provdat.

Konečně vylož mi též mé manželky mysl a vůli, žije-li u syna ještě a všechno mu bezpečně chrání, či si ji vzal už jiný, snad nejlepší achajský šlechtic? (XI 177 – XI 179)

Ty opatruj vše, co je tady, pečuj mi o mou matku i o otce v paláci našem, stejně jak teď, ba ještě snad víc, když já budu vzdálen! Avšak jakmile shledáš, že syn už zralosti dospěl, opusť již tento svůj dům a vezmi si, koho si zvolíš!
(XVIII 266 – XVIII 270)

Dokud ještě můj syn byl mladý a rozumem chabý, nebylo možno se vdát a odejít z mužova domu, nyní však, když už je velký a dospívá zralého mládí, přeje si dokonce sám, bych z domu se vrátila k otci (...) (XIX 524 – XIX 534)

Při Diu, Ageláe, a při strastech milého otce, který kdes daleko vlasti buď zhynul, anebo bloudí, já přece nebráním sňatku své matky, nýbrž jí radím, vzít si, koho si zvolí, a nesmírné dary chci přidat. (XX 342 – XX 343)

Proto přisedni k matce a vylož jí, aby si vzala toho, kdo nejvíc podá a šlechtictvím ostatní předčí, abys otcovských statků k své radosti už užívat mohl, jedl a pil – však jiného dům ať spravuje matka! (XX 334 – XX 338)

Vdova se nejprve musela vrátit do domácnosti svého otce a bratrů a teprve následně byla otcem a bratry provdána do domácnosti nové.

Vyzvi ty nápadníky, ať do svých se rozejdou domů, matka pak, jestli ji duch snad pobádá znovu se provdat, nechať domů jde k otci, jenž velkým majetkem vládne. Doma jí vystrojí svatbu a zchystají svatební dary, přehojné, kolik se jich má dostat milené dceři. (I 274 – I 277)

Sám však Télemachovi zde přede všemi dám rad: nechať přiměje matku jít domů ke svému otci; doma jí vystrojí svatbu a zchystají přehojné dary, kolik jich věnem, jak slušno, má dostat milená dcera. (II 195 – II 197)

Do domu matčina otce se zdráhají, k Íkariovi, který by mohl sám svou dceru vybavit věnem: dal by ji, komu by uznal a kdo by mu nejvíc byl vítán (II 52 – II 54)

(Athéna Télemachovi:) (...) ať ještě se s bezvadnou matkou shledáš; vždyť její otec i bratří jí důtklivě radí provdat se za Eurymacha, jenž vyniká nad druhé svými dary, jež nabízí za ni a zvyšuje manželské věno, sice pak bez tvé vůle ti z majetku odnese něco. (XV 15 – XV 19)

Žena se vracela ke *genos*, kam nikdy nepřestala patřit, jejíž představitelé ji mohly znovu provdat. Dále žena v případě manželství stále uváděla otce, ze kterého pochází, i když byl manžel častějším referentem.

Chápání *genos* jako vyšší organizační strukturu nad *oikos* snadno svádí k dezinterpretacím. Daleko správnější je vidět *genos* ovládající *oikos*, na druhou stranu, první bez druhého není možný. *Genos* bylo společenství příbuzných mužů, kteří si v descendenční linii předávali

vládu nad domem, který obývali, pozemky, které obhospodařovali, a sluhy, se kterými pracovali. *Genos* byly také ženy, které se těmto mužům narodily v jejich domě, a nikdy jím nepřestaly býti. *Oikos* na druhé straně byla residenční a ekonomická báze, díky níž se mohl *genos* reprodukovat. Ať už to bylo malé obydlí s hospodářstvím, nebo královský palác.

Příslušnost k *oikos* a *genos* byla primární sociální distinkce. Každý, kromě žebráků, patřil k nějakému *oikos*, ale pouze někteří patřili zároveň ke *genos*. Toto bylo rozdělení mezi svobodným člověkem, jenž patřil k *oikos* i *genos*, a sluhou, jenž patřil k *oikos*, které bylo majetkem někoho jiného. Dalším sociálním rozdělením bylo, zda muž byl představitelem, nebo potencionálním dědicem *genos*. Jestliže tomu tak bylo, tento muž byl šlechtic, pokud ne, byl ve věcech náboženských, kultu podřízen představiteli svého *genos*. Ale alespoň měl svůj dům, své hospodářství, svůj *oikos*, svou ženu. Nad tím vším byl svým pánem. Příslušnost ke stejnému *genos* dvou lidí rozdílných *oikos* nevytvářela žádnou bázi pro jejich společné jednání (de Coulanges 1998). Představitel *genos* nemohl jiného příslušníka svého *genos*, ale jiného *oikos*, k čemukoliv nutit.

Genos byla sociální kategorie, která vymezovala, kdo se může stát vlastníkem určitého *oikos*. Naproti tomu *oikos* byla sociální korporovaná skupina, základní jednotka sociální struktury.

5.4 Rodina

„Rodina je tedy uskupením sice značně vázaným na přirozenou (biologickou, fyziologickou) danost člověka, přece však je vždy ve své podobě a strukturovanosti určena dobově specifickým systémem hodnot.“ Jan Horský, Markéta Seligová (1996:2)

Samostatná nukleární rodina je pro sociální svět představovaný homérovou Odysseiou nemyslitelná. Všechny funkce, jež jsou tradičně přisuzovány západní nukleární rodině, jsou tu zajišťovány domácností – oikos. Netvrdím, že nelze nalézt v Odysseie nukleární rodinu. Pokud ji hledáme, nalezneme ji téměř všude. Pouze pro popis instituce, jež zajišťuje všechny funkce rodiny, je vhodnější používat termín domácnost. Neboť v Odysseie není zmínky o okruhu příbuzensky spřízněných osob, které by byly schopny samostatně tyto funkce zajišťovat. Vždy se setkáváme pouze s osobami žijícími a bydlícími samostatně (žebráci, vyhnanci, Kirké) anebo ve společnosti služebnictva či otroků.

Naší jednotkou analýzy je tedy domácnost - *oikos*. Jejím hlavním představitelem je nejstarší muž - dědic v patrilinei. Nicméně žádná Odyssejská domácnost nemůže fungovat bez ženy - správkyně domácnosti. Nejvhodnější ženou, která může zastávat tento post je manželka dědice domácnosti.

Potenciál vlastní domácnosti byl pro muže podmínkou pro uzavření manželství. U prvorozeného syna taková podmínka byla splněna automaticky, ostatní museli spoléhat na bohatství otce, aby po jeho smrti měly dostatečný majetek, který jim umožňoval získat vlastní domácnost. Proto bylo mnoho mužů i žen vyloučeno z možnosti uzavřít manželství. Pokud měl chudý otec více synů, nebylo možné z jeho dědictví zajistit všem založení vlastní domácnosti. V takovém případě si synové museli obstarávat prostředky sami, nejjednodušším a nejméně výnosným způsobem

byly kořistné výpravy. Domácnost mohla získat majetek také skrze prodej, nebo spíše převedení, svých členů do domácnosti jiné.

Manželství ustanovovalo svazek mezi hlavami dvou domácností, manželem a otcem manželky. Vzniklé pouto mělo za účel posílit ochranu manželovy domácnosti ze strany jeho tchána, který měl zájem na ochranu života své dcery a jejích potomků. Skrze manželství vzniklé příbuzenské vztahy založené na pokrevním svazku měly daleko vyšší kvalitu, než když se jednalo o vztahy příbuzenské vztahy založené pouze na sdílení společné krve.

Studium rodiny, podmíněné biologickými vztahy, je v tomto případě antického Řecka neúčinné (ale i třeba pro novověkou Evropu viz Horský a Seligová 1996). Pokud bychom chtěli rodinu studovat, museli bychom nalézt v antických textech argumenty, že taková kulturní jednotka se v textu vyskytuje. Poté by bylo možné hledat významy, kterých v daném prostředí tento koncept nabývá. A posléze jej spojovat s dalšími sociálními jednotkami.

Jak jsem již uvedl, takovéto zaměření není vhodné z důvodu absence představy rodiny v *Odysseie*. Nesnažím se zde tvrdit, že by Řekové, jejichž kultura je reprezentována v *Odysseie*, by neznali rodinu, ale vždy byla spojena i s místem a hospodářstvím - *oikos*.

Nukleární rodina jako jednotka analýzy je zavádějící konstrukt uměle vnesený badatelem. Proto není v tomto, ani v mnoha jiných (cf. Downs 1966, Horský a Seligová 1996), případě vhodné začínat analýzu identifikací nukleární rodiny, sestávající se z rodičů a jejich dětí, jak obvykle doporučují příručky zabývající se příbuzenstvím (cf. Schusky 1965). Tam kde má své metodologické uplatnění jsou snad kvantitativní výzkumy, jejichž účelem je sledování jevů v sociální struktuře, které ale mohou být zavádějící, protože mohou spojovat odlišné kulturní jevy (cf. Mitterauer 1990, Horský a Seligová 1996). Mimo to je třeba se zaměřovat na studium konceptů, jež jsou pro danou kulturu relevantní.

V případě Homérovy *Odysseie* je tímto konceptem – *oikos*, jenž je dobře známý badatelům zabývajících se studiem antického Řecka. Přesto ale nejsou schopni jej dostatečně a srozumitelně vymezit (Patterson 1996). Tento problém je způsoben špatným teoreticko-metodologickým rámcem, jak ke konceptu *oikos* po celou dobu přistupovali. V předchozích částech jsem nabídl vysvětlení, proč jsou někteří lidé příbuzní, a v jaký význam mají příbuzenské vztahy. Vztahy založené na sdílení prostoru domácnosti měly v kultuře antických Řeků své nezastupitelné místo. Neboť posilovaly a proměňovaly vztahy založené jinak na sdílení krve a potvrzení sňatkem.

5.5 Válečnictví a rodina

Děj příběhu Homérovy *Odysseie* se odehrává po porážce Tróje a je návratem válečníka domů po velmi dlouhé době. Archeologické nálezy nám umožňují identifikovat tento základní motiv se skutečnou událostí, zničení Tróje VIIa kolem 1200 př. Kr., a která je součástí celkového úpadku egejské oblasti po rozpadu mykénské civilizace (Finley 1970). Ten je dále následován přílivem velkého množství nové populace do této oblasti a rošířením železa (Finley 1970). Tato doba úpadku a nových třenic, o kterých nicméně nemáme evidenci, je více než vhodná pro války a získávání majetku pomocí ozbrojeného konfliktu. Nelze než souhlasit s Vandkilld že "(h)omérskou společnost lze nejlépe vyjádřit jako aristokratickou válečnickou kulturu, ve které válka je důležitou součástí společenské reprodukce, jak na ideové, tak socio-ekonomické úrovni" (2006:524).

Válka byla pro muže jedním z důležitých způsobů získávání zdrojů.

(přestrojený Odysseus:) Dříve než na břeh trojský jsme synové achajští vstoupili, devětkrát velel jsem mužstvu i korábům plujícím rychle na muže v cizích zemích a hojnou kořist jsem míval. Já jsem si po své chuti z ní vybíral, nadto jsem značný dostával díl. Můj dům tak bohatl, a proto jsem brzy velké moci a úcty ja nabyl v národě krétském. (XIV 229 - XIV 234)

(Odysseus Pénélopei:) Když jsme však vstoupili oba již do lůžka vytouženého, veškeré jmění, jež mám, teď spravuj v domově sama! Stád, jež ženichů sbor nám vyjedl nadmíru zpupných, kořistí hojně si sám zas dobudu, jiná nám dají Achajci, až by nám brav zas naplnil veškeré stáje. (XXIII 354 - XXIII 358)

Takový býval jsem v boji, však o polní práce jsem nikdy nestál, ni o hospodářství, jež pěstí výborné dítky, nýbrž koráby s vesly mně bývaly milejší vždycky, bitevní vřava a šípy a oštěpy hlazené krásně, věci jež pro jiné lidi jsou žalné a vzbuzují hrůzu. (XIV 222 – XIV 226)

Tento vysoce výnosný druh podnikání s sebou ale přinášel nemalé riziko, že se muž nevrátí z válečné výpravy zpět domů. V případě majitele domu, který neměl syna, to představoval opravdový hazard, pokud nezbyl nikdo, kdo by převzal jeho dědictví a vykonával mu pohřební oběti. Proto úkolem každého muže bylo oženit se a mít potomka, čehož ozvěny přetrvaly v pozdějších zákonech. „Ve Spartě Lykurgovy zákony postihovaly přísným trestem muže, který se neoženil. Z několika příběhů víme, že když celibát přestal být bráněn zákony, byl ještě bráněn mravy. Z jednoho Poluxova úryvku se zdá, že v mnoha řeckých městech zákon trestal celibát jako přestupek“ (de Coulanges 1998:49-50). Jeden mužský potomek ale nestačil. Měl totiž velikou šanci,

že zemře při kořistné výpravě, ale i v případě konfliktu v domácím prostředí. Především dostatečné množství bratrů zajišťovalo dědici dostatečnou oporu při konfliktech:

Či snad vůči svým bratrům máš stížnosti, na které přece v boji se spoléhá muž, byť nastal i veliký zápas? (XVI 95 - XVI 98)

Tak jsem vzdálen i já své otčiny, usmrtiv muže, krajana. Přemnoho má jak rodových bratrů, tak přátel po Argu, pastvišti koní - ti vládnout Achajům mocně. Smrti a černé zhoubě, jež hrozila od nich, se vyhnul, prchám – to je můj los, bych světem po lidech bloudil. (XV 272 – XV 274)

Vždyť bylo určeno kdysi i mně být na světě blažen, mnohou však zpupnost jsem spáchal, jsa sveden silou a mocí, na otce spoléhaje a také na vlastní bratry. (XVIII 138 – XVIII 140)

Proto se otec snažil, aby jeho dědic měl co nejvíce bratrů, nezpochybnitelných spojenců, kteří budou bránit kontinuitu rodu a domu. V případě úmrtí dědice jej navíc nahradili, jak ve vedení rodu, tak ve správě domu. Vlastním přičiněním se ale také starali o prosperitu domu, který obývali.

6 ZÁVĚR

Příbuzenství je základem, od kterého se odvíjí sociální struktura jednotlivých lidských společností. Proto, pokud chceme poznat charakter společnosti, je třeba začít s jeho analýzou. Nicméně samo příbuzenství, i když se projevuje v rovině sociální, patří do sféry kulturní. Příbuzenství, jako kulturní systém, se zakládá na sdílených kulturních představách rozprostřených v myslích aktérů. Úkolem kulturní antropologie je tyto představy identifikovat, popsat a vysvětlit.

Předkládaná studie se pokusila zhodnotit tohoto úkolu pro společnost dávno minulou, avšak ne ztracenou, díky jejím literárním památkám. Objektem výzkumu se stala homérova *Odysseia*, jeden z nejstarších textů, který obsahuje dostatek informací, aby bylo možno nejstarší kulturní představy patřící do systému příbuzenství rekonstruovat. Nejedná se o představy všeobecně platné pro celé lidstvo, ale pouze pro kulturu Řeků žijících v osmém století před Kristem, které lze jen s velkou opatrností rozšířit v čase a prostoru.

Kulturní systémy obecně se skládají z kulturních jednotek, ze kterých se musí vyjít v analýze systému. Prvním krokem analýzy, jak je předkládaná v této práci, bylo nalezení těchto jednotek. Byly identifikovány tři kategorie představ zakládající příbuzenství. Na základě obecného modelu příbuzenství Kathey-Lee Galvin (2001) jsou to kategorie sdílení společné krve, sdílení residence (*obě patří do systému sdílení*) a potvrzení sňatkem (*systém potvrzení*).

Kategorie sdílení společné krve se zakládá na představě prokreace, která byla blíže prozkoumána. V představě prokreace měli matka a otec diametrálně odlišné role. Otec byl ve vztahu k tvorbě dítěte v roli aktivní, a matka pasivní. Dítě bylo počato tím, že se smísili krve obou rodičů. Takováto představa, založená na interpretaci poměrně malého množství dat, je podobná představě, jak nám ji zanechal o několik století později filosof Aristotelés (matka pasivně poskytuje materiál

na tvorbu dítěte, které modeluje otec; Carson 1990). Takové příbuzenství bylo považováno za trvalé a neměnné.

Kategorie příbuzenství založené na společné residenci a založené na potvrzení sňatkem byly kategoriemi, které umožňovaly proměňovat okruh příbuzenských osob. Kategorie společné residence nicméně zakládala vztah pouze s manželským párem domácnosti (*oikos*), pod kterou patřila. Kategorie potvrzení sňatkem byla založena na instituci manželství a vytvářela legální vztahy mezi manžely a jejich pokrevními příbuznými.

Kombinací těchto tří kritérií jsem došel k závěru, že kultura Řeků zobrazená v Odysseie rozpoznávala devět kategorií příbuzných. Jednotlivé kategorie příbuzných byly dále analyzovány. Výsledkem analýzy jsou významy, které jednotlivým kategoriím přisuzovala řecká kultura tak, jak byla zachycena v Odysseie.

Dále se analýza zaměřila na strukturu společnosti. Konkrétně dva prvky, které byly od sebe neoddělitelné – *genos* a *oikos*. Jaký význam měly a jaký konkrétní vztah mezi nimi byl, je předmětem soudobé diskuze mezi historiky antického světa.

Genos, překládaný jako rod, rodina, byla entita založená na příbuzenských vazbách předávaných skrze otce. Jejím hlavním účelem bylo udržovat kult. Muži, kteří do *genos* patřili, vlastnili a vzájemně si předávali domácnost – *oikos*. Z tohoto pohledu vyplývá, že *genos* mělo v sociální struktuře homérovy Odysseiy podobu sociální kategorie. Toto tvrzení dosvědčuje fakt, že v pozdějších obdobích v případě úmrtí muže bez mužských dědiců, ale s dcerou, si tato dcera musela vzít otcova bratra, případně syny – své bratrance, a to i když už byli ženatí a měli vlastní *oikos* (Leduc 1994).

Oikos, překládaný jako rodina, dům, je jednotka příbuzenská, geografická, hospodářská a politická. Díky tomu ho lze považovat za korporovanou skupinu. Primárními členy *oikos* byly osoby příbuzné na základě společné krve a sňatku, ale pro hospodářské potřeby mohly do něj být přijaty další osoby skrze představu příbuzenství na základě společné residence.

7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

- Barnes, J. A. 1967. *Genealogies*. In Epstein, A. L., ed.: *The Craft of Social Anthropology*. New Brunswick: Transaction Books. Pp:101-127
- Bernard, Harvey Russell (2006). *Research methods in anthropology: qualitative and quantitative approaches*. Lanham: Altamira
- Carson, Anne. 1990. *Putting her in her place: woman, dirt, and desire*. Halperin, David M., John J. Winkler, and Froma I Zeitlin, eds.: *Before sexuality: the construction of erotic experience in the ancient Greek World*. Princeton: Princeton University. Pp: 135-169
- Coldstream, Nicolas J. 1976. *Hero-Cults in the Age of Homer*. *Journal of Hellenic Studies*, Vol. 96 (1976), pp. 8-17
<http://www.jstor.org/stable/631220>
- Coulanges, Fustel de. 1998(1864). *Antická obec*. Jitka Bryksí, Kateřina Mikšová, a Jan Sokol, trans. Praha: SOFIS
- Downs, James F. 1966. *The Two Worlds of the Washo: an Indian Tribe of California and Nevada*. New York, Chicago, San Francisco, Toronto, London: Holt, Rinehart and Winston
- Finley, Moses I. 1964(1954). *The World of Odysseus*. Londýn: Chatto & Windus
- Finley, Moses I. 1970. *Early Greece: the Bronze and Archaic Ages*. New York: Norton & Company
- Geertz, Clifford. 2000(1973). *Interpretace kultur*. Václav Hubinger, Hana Červinková, a Hedvika Humlíčková, trans. Praha: SLON
- Goody, Jack. 1990(1983). *The development of the family and marriage in Europe*. Cambridge: Cambridge University

- Holy, Ladislav. 1996. *Anthropological perspectives on kinship*. Sterling: Pluto
- Homér. 1967. *Odysseia*. Otmar Vaňorný, trans. Praha: ODEON
- Horský, Jan, a Markéta Seligová. 1996. *Rodina našich předků*. Praha: Lidové noviny
- Keesing, Roger M. 1975. *Kin groups and social structure*. New York, Chicago, San Francisco, Atlanta, Dallas, Montreal, Toronto, London, Sydney: Holt, Rinehart and Winston
- Kronick, Jane C. 1997. *Alternativní metodologie pro analýzu kvalitativních dat*. Iva Křížová, a Ladislav Rabušic, trans. Sociologický časopis, Vol. 33 (1997), pp. 57-67
- Leduc, Claudine. 1994 (1990). *Marriage in Ancient Greece*. In *From Ancient Goddesses to Christian Saints*, vol. 1 of *A history of women in the west*. Pauline Schmitt Pantel, ed. Arthur Goldhammer, trans. Harvard University. Pp. 235-294.
- Miller, M. 1953. *Greek Kinship Terminology*. *Journal of Hellenic Studies*, vol. 73(1953), pp. 46-52
<http://www.jstor.org/discover/10.2307/628235?uid=3737856&uid=2&uid=4&sid=21101941696683>
- Mireaux, Émile. 1980(1967). *Život v homérské době*. Ladislav Vidman, trans. Praha: Odeon
- Mitterauer, Michael. 1990. *Historisch-anthropologische Familienforschung: Fragerstellungen und Zugangsweisen*. Vídeň, Kolín: Böhlau
- Morgan, Catherine. 2009. *The Early Iron Age*. In Raaflaub, Kurt, a Hans van Wees, eds.: *A Companion to Archaic Greece*. Wiley-Blackwell. Pp. 44-63.

- Morris, Ian. 2009. The Eighth-century Revolution. In Raaflaub, Kurt, a Hans van Wees, eds.: *A Companion to archaic Greece*. Wiley-Blackwell. Pp. 64-80.
- Murdock, George Peter. 1968. *Cognatic Forms of Social Organization*. In Bohannan, Paul, a John Middleton, eds.: *Kinship and Social Organization*. Garden City: The American Museum of Natural History. Pp. 235-235.
- Murray, Oswyn. 1993(1978). *Early Greek*. Cambridge: Harvard University
- Patterson, Cynthia. 1998. *The Family in Greek History*. Harvard University
- Pomeroy, Sarah B. 1995(1975). *Goddesses, whores, wives, and slaves*. New York: Schocken Books
- Reale, Giovanni. 2005(2003). *Kulturní a duchovní kořeny Evropy: za obrození evropského člověka*. Klára Osolsobě, a Petr Osolsobě, trans. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Rivers, W. H. R. 1968. *Kinship and social organization*. Londýn: The Athlone Press, University of London
- Ryan, Gery W., a Harvey Russel Bernard. 2003. *Data Management and Analysis Methods*. In Denzin, Norman K., a Yvonna S. Lincoln, eds.: *Collecting and Interpreting Qualitative Materials*. Thousands Oaks, London, New Delhi: Sage. Pp. 259-309.
- Schneider, David M. 1968. *American kinship: a cultural account*. New Jersey: Trentice-Hall
- Sokol, Jan. 1998. *Antická obec po 130 letech*. In Coulanges, Fustel de: *Antická obec*. Praha: SOFIS. pp. 384-390.
- Stone, Linda. 2010. *Kinship and Gender: an Introduction*. Philadelphia: Westview

- Strauss, Anselm, a Juliet Corbin. 1999(1990). *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Stanislav Ježek, trans. Boskovice: Albert
- Toušek, Ladislav. 2012. *Vybrané aspekty metodologie aplikované antropologie*. In Hirt, Tomáš, a kol., eds.: *Vybrané kapitoly z aplikované sociální antropologie*. Plzeň: Západočeská univerzita. Pp. 25-73.
- Ulf, Christoph. 2009. The World of Homer and Hesiod. In Raaflaub, Kurt, a Hans van Wees, eds.: *A Companion to archaic Greece*. Wiley-Blackwell. Pp. 81-99.
- Vandkilde, Helle. 2006. *Warfare and Gender according to Homer: An Archaeology of an Aristocratic Warrior Culture*. In Otto, T., Thrane, H. & Vandkilde, H., eds.: *Warfare and Society. In Archaeological and Social Anthropological Perspectives*. Aarhus: Aarhus University. Pp. 477-490.
- Ὅμηρου Ὀδύσσεια: <http://www.mikrosapoplous.gr/homer/odm0.htm>
(28.12. 2013)

8 RESUMÉ

This thesis deals with the topics of family, kinship and gender in the literature piece Homer's *Odyssey*. This piece is viewed as the only source for understanding of the social world of Greeks of The Dark Ages.

Homer's *Odyssey* was interpretively analysed for topics of procreation, marriage, death, world of women and world of men. The comparison of its findings with the notions on the later stages of development of the greek culture reveals some interesting findings. Some of them were widely discussed by scholars dealing with the greek society, but without any agreement on the meaning. Some were discussed for the first time.

The findings of the latter case are on the basis of kinship. It reveals that the importance of man in the procreation of the child is slightly more important than the woman. But because both of them brings to the child some substances, their kindreds are viewed important in the life of the child. And then we can assure, that the kinship of the Greeks of The Dark Ages was bilateral.

The other findings are about the meaning of *oikos* and *genos*. These two terms have both the meaning of the family. The first one refers to family as socioeconomic unit geographically based in the house. The latter to family as kindred, social group which share the same cult and tomb. The argument which is the basis of the findings of this thesis, is that *oikos* is prior and *genos* is holder of this property. And there were social distinction in the greek society according to membership in *oikos* and *genos*.

9 PŘÍLOHY

Genealogie 1: Celkový přehled.

Genealogie 2: Příbuzenské svazky bohů.

Genealogie 3: Nestor, vládce v Pylu, a jeho příbuzní.

Genealogie 4: Alkinoos, král Fajáků, a jeho příbuzní.

Genealogie 5: Odysseus a jeho příbuzní.

Genealogie 6: Meneláos, král v Argu, a jeho příbuzní.

Genealogie 7: Nebohové příbuzní s bohy.

Genealogie 8: Genealogie postav, ve kterých se vyskytuje partnerský vztah.

Genealogie 9: Kognatičtí příbuzní.

Genealogie 10: Postavy bez příbuzenských vazeb.